№ 151 — ՏԱՍՆԵՒԵՐԵՔԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ — № 151

ԱՐՁԱԳԱՆՔ

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ

Հրատարակվում է չորեքշաբթի, ուրբաթ և կիրակի օրերը։
Տարեկան գինն է 10 ռուբլի, կէս տարուանը 6 ռուբլի, 3 ամսուանը 3 ռ. և մի ամսուանը 1 ռ.
Առանձին համարը 7 կոպէկ։

Բաժանորդագրութիւնն ընդունվում է խմբագրատանը և Կենդրոնական գրավաճառանոցում։

Հասցէն՝ Тифлисъ, Редакція „Ардзаганкъ“.
կամ՝ Tiflis, Rédaction „Ardzagang.“

Խմբագրութիւնը բաց է ամենայն օր 10—1 ժամ (բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ։

BESTELLT 17.1.95

„ԱՐՁԱԳԱՆՔ“
ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ

Բաժանորդագրութիւնն ընդունվում է ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ (Վելիամինովսկի փողոց, № 22, տուն Խանդալամեանի) և «ԿԵՆԴՐՈՆԱԿԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑՈՒՄ»։

Օտարաքաղաքացիք պէտք է դիմեն՝ Тифлисъ, Редакція „Ардзаганкъ“. իսկ արտասահմանից՝ Tiflis, Rédaction du journal arménien «Ardzagang»։

Յայտարարութիւններ ընդունվում են հայերէն և օտար լեզուներով։

1895-Ի ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆ.
Այն անձինքը և հաստատութիւնները, որոնք ԱՅԺՄԵՆ ԻՍԿ կստորագրուեն 1895 թուի «Արձագանքին», կստանան համարները բաժանորդագրուելու օրից՝ վճարելով ընդամենը տասը ռուբլի։

1895.
(Пятидесятый годъ изданія).
„КАВКАЗЪ“
Редакторъ-издатель Ю. Н. МИЛЮТИНЪ.

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА,	Городская.	Иногородная.	Заграничная.
На 12 мѣсяцевъ	11 р. 50 к.	13 р.	18 р. 40 к.
„ 6 „	6 „ — „	7 „	10 „ — „
„ 3 „	3 „ 50 „	4 „	6 „ — „
„ 2 „	2 „ 50 „	3 «	— „ — »
„ 1 „	1 „ 50 „	1 „ 75 к.	2 „ — ,

Подписка принимается съ перваго числа каждаго мѣсяца на всѣ сроки отъ одного до двѣнадцати мѣсяцевъ. Желающіе подписаться съ разсрочкою вносятъ 2 р. при подпискѣ и по 1 р. къ первому числу каждаго послѣдующаго мѣсяца до погашенія всего причитающагося платежа.

Подписка и объявленія принимаются въ конторѣ „КАВКАЗЪ“. Тифлисъ, Дворцовая ул., домъ тифл. двор. зем. банка.

Ф. 3—3

ՎՐԱՑ ԱԶՆ. ԲԱՆԿ. ԹԱՏՐՈՆ
Հինգշաբթի, 29 դեկտեմբ.
Գ. ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԸ
մասնակցութեամբ հայ դերասանական խմբի կը տայ
„ՕԹԵԼԼՕ“
Ողբ. 5 գործ. 6 պատկեր. Վ. Շեկսպիրի, Թարգ. Ս. Սուլխանեան։
Սկիզբն է 8 ժ. երեկոյեան։ 2—2

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Վեհափառ հայրապետ Խրիմեան հայրիկի ժամանումն։
Վեհափառ հայրապետի ուղեւորութիւնը։
Լոնդոնի մեծ միտինգը։
ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ.—Լոնդոնից։ Տաճկական քննիչ յանձնաժողովին մասնակցող պ. Պրժեվալսկի։ «Նովոյէ Վրեմիայի» առաջնորդող յօդուածը։ Քաղ. արհեստաւորաց դպրոցի առթիւ։ Պ. Նիկոլաձէի հաստատութիւնը իւր պաշտօնում։ Պ. Կիպիանի գործունէութեան 25-ամեակը։ Մոզդոկի առեւտրական ճգնաժամը։ Նամակ խմբագրութեան։
ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ
ՏԱՃԿԱ-ՀԱՅԱՍՏԱՆ. — Նամակ Բաղէշից, Լուրեր։
ՖԵԼԻԵՏՕՆ.— Ստրուկի սիրուհին։ Սասուն։
ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ
ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ
ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ
ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԽՐԻՄԵԱՆ ՀԱՅՐԻԿԻ ԺԱՄԱՆՈՒՄՆ

—

Երեկ, երեքշաբթի, ամսոյս 26 ին դեռ առաւօտից սկսած Թիֆլիզը մի հանդիսաւոր տեսք էր ստացել, ժողովրդի խուռն բազմութիւն՝ այր և կին, ծեր, երիտասարդ և պատանի դիմում էին մի մասը դէպի երկաթուղու կայարան և այլք դէպի Վանքի մայր եկեղեցու բակը։ Ժամը 12-ից սկսած արդէն ժողովրդի ամենայն դասակարգերից խուռն բազմութիւն սպասում էին Վեհափառի գալստեան երկաթուղու կայարանում և բոլոր փողոցներում, որոնցով պիտի անցնէր Վեհափառ Հայրիկը։ Միքայէլեան փողոցի դրեթէ բոլոր տների պատշգամբները զարդարուած էին գոյնզգոյն շքեղ գորգերով։ Կայարանի պլատֆօրմը, դահլիճները, գաւիթն ու պարտէզն ամբողջովին լիքն էր ժողովուրդով։ Արքայական սենեակներում սպասում էին Թիֆլիզի քաղաքագլուխը, ձայնաւորները և բազմաթիւ բարձր աստիճանաւորներ ու պատուաւոր ներկայացուցիչներ։

Վերջապէս ժամը 1 և 35 րոպէին լսուեց նշանի զանգակը, որ աւետում էր հայրապետական գնացքի ուղեւորութիւնը Նաւթլուղի կայարանից։ Ժողովուրդը խռնեց պլատֆօրմի վրայ և այնտեղից անցաւ րէլսերի վրայ. ամեն ոք աշխատում էր յարմար տեղ բռնել, որ կարողանայ տեսնել Սրբազան Հայրիկին վագոնից դուրս գալու րոպէին։ Շատերը բարձրացել էին ապրանքատար վագոնների գլուխը, շատերը սիւների վրայ։ Ժամը 1 և 45 րոպէին երևաց երկաթուղու գնացքը։ Խլեցուցիչ աղաղակները՝ «Հայրիկ, Հայրիկ, Հայրի՛կն եկաւ» լցրին օդը և ժողովուրդը խռնուեց գնացքի չորս կողմը, որ անմիջապէս կանգ առաւ։

«Կեցցէ Հայրիկ» աղաղակն անընդհատ լսվում էր և ոչ մի կերպ հնար չկար ժողովրդի այդ բուռն սիրոյ աղաղակները գէթ առ րոպէ լռեցնել մի որ և է խօսք լսելու համար։ Իւրաքանչիւր վագոնի պատուհաններով մի քանի անձինք էին ուզում ներս մտնել։ Մի ռուս մուժիկ նոյնպէս ոգևորուած աշխատում էր մտնել վագոնի պատուհանով.—Что ты дѣлаешь, հարցնում են նրան — „Къ рукѣ святого батьки хочу приложиться“.

Վեհափառ Հայրապետին ներկայացան վագոնում բոլոր հոգևոր և նշանաւոր աշխարհական անձինք, որից յետոյ Հայրիկը երևաց վագոնի դռներում։

Անհնարին է նկարագրել այն ցնծութիւնը, որ տիրեց ժողովրդին Հայրիկի դէմքը տեսնելու րոպէին։ Օդը դղրդաց կեցցէ-ների և «Հայրի՛կ» աղաղակներով և ամենքը խռնվում էին միմեանց աշխատելով նրա աջը կամ գոնէ փէշը համբուրել։

Արքայական սենեակներից անցնելով Վեհափառ Հայրապետը բազմեց երկկարգ սև ձիերով լծած կիսաբաց կառքը և դեռ իւր նայուածքը չէր ձգել ժողովրդի վրայ։ Կրկին և կրկին փրթաց մի խլացուցիչ աղաղակ՝ «կեցցէ Հայրիկ» և Հայրիկը բարձրացրեց իւր նայուածքը, այդ հազարաւոր ժողովրդին նայեց և խաչակնքեց… Ձիերը շարժուեցին, բայց ժողովրդի անլռելի կեցցէների աղաղակներից առ րոպէ խրտնեցին և բաւական ժամանակ անցաւ մինչև որ փորձուած կառապանները կատաղի նժոյգներին կարողացան հանգստացնել։

Կառքը շարժուեց անվերջ կեցցէների աղաղակների մէջ և նրան ուղեկցում էին մի քանի հարիւր կառքեր և բիւրաւոր ամբոխ։ Կառքերի բազմութեան վրայ գաղափար տալու համար, այսքանն ասենք որ մինչդեռ Վեհափառ Հայրապետի կառքն արդէն Միքայէլեան փողոցումն էր, շատ կառքեր դեռ չէին շարժուել կայարանի գաւիթից. իսկ կայարանի և Միքայէլեան փողոցի մէջի փողոցները ամբողջովին բռնուած էին կառքերով։ Ամբողջ ճանապարհի վրայ ժողովրդի ահագին բազմութեան հետ միասին խռնուած էին հազարաւոր մշեցի հայ մշակներ, որոնք արտասուքն աչքերին ցնծութեան աղաղակներ էին բարձրացնում և քիչ էր մնում կառքի տակն ընկնեն։ Տների պատուհանները, պատշգամբները, կտուրները լի էր ժողովրդով և ամեն կողմից ուրախութեան ցոյցեր էին անում։ Հայ հոգևորական դասը հանդիպեց Վեհափառ Հայրապետին Վանքի գաւթի դռներից դուրս, որտեղից «Հրաշափառ» շարականով ուղեկցեց Հայրապետին մինչև եկեղեցի։ Վանքի եկեղեցու բակում, շրջակայ փողոցներում ասեղ ձգելու տեղ չկար բառիս բուն նշանակութեամբ։ Պարսպների վրայ, տների պատուհաններում և պատշգամբներում խռնուել էր անհամար ամբոխ ու անդադար գոռում էր՝ «կեցցէ Հայրիկ»։

Եկեղեցուց Վեհափառ Հայրապետը բարձրացաւ առաջնորդարան, սանդուղքների գլխին հասնելուց յետոյ դարձաւ օրհնեց ժողովրդին և մտաւ առաջնորդարան, ուր Նորին Վեհափառութեան ներկայացան հասարակութեան պատուաւոր ներկայացուցիչները։ Վեհափառ Հայրապետը ներկայացուցիչներին ընդունելուց և մի քանի խօսք խօսելուց յետոյ քիչ հանգիստ առաւ։ Նոյն օրն այցելեց Նորին Վեհափառութեան արքունի սենեկապետ Թիֆլիզի նահանգապետ իշխան Շերվաշիձէն և այլ բարձրաստիճան անձինք։

Մինչև երեկոյ Վանքի բակը շարունակ լիքն էր հասարակութեամբ և շարունակ լսվում էին կեցցէների աղաղակները։ Երեկոյեան Վանքի բակում փառաւոր ջրագալոյց կար և հրավառութիւն, զանգակատան գմբէթը փայլում էր գոյնզգոյն ճրագներով։ Ժողովուրդը շարունակ խռնվում էր առաջնորդարանի շուրջը։ Այստեղ քիչ մնաց մոռանանք հայ ուսանողներին, որոնք Վանքի բակում շրջապատել էին Վեհափառ Հայրապետին ու շղթայ կապած՝ կեցցէ աղաղակելով ուղեկցեցին նրան մինչև առաջնորդարան։

ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ՈՒՂԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

(«Արձագանքի» յատուկ թղթակցից)

—

Վեհափառ Հայրիկը Երևան երեք օր մնաց։

Շաբաթ՝ ամսոյս 24-ին, ցերեկուայ 10 ժամին բարեհաճեց ուղի ընկնել դէպի Թիֆլիզ։ Ինչպէս սկզբից էլ յայտնի էր, Վեհափառի հետ գալիս էին Կիւրեղ սրբազանը, Բարդուղիմէոս Հայր սուրբը, Յուսիկ աբեղան և Վահան սարկաւագը։ Երևանից մինչև Եյլար Վեհափառ Հայրապետին ուղեկցում էին բարեշնորհ Վահան վարդապետը (սինօդի անդամ), Բենիկ աբեղան (Երևանեան Թեմ. նորընտիր տեսուչ), Կարապետ աբեղան (ճեմ. աստուածաբանութեան ուս.), Եղնիկ աբեղան, պ. Կոստանեանը (ճեմ. տես.) պ. Ս. Մանդինեանը, 10—15 քահանայք, այլ և 40 կառք լիքը քաղաքի պատուաւոր անձերով, որոնք «կեցցէ Հայրիկ» գոչելով ճանապարհ էին դնում և յաջողութեամբ «ողջ-գործ» մաղթում նրա համար Արարչից։

Կիրակամուտ գիշերից Ներքին-Ախտայում, հետևեալ օրը 25-ին Ելենովկա գիւղում կանգ առաւ Նորին Օծութիւնը և բաղդաւորացրեց Նոր-Բայազէտից եկած 30-աչափ պատգամաւորներին իւր ուշադրութեամբ, որոնք իրանց վիճակի յաջորդ բարեշնորհ Կիւրեղի առաջնորդութեամբ նախաճաշ էին պատրաստել, որ սիրելի Հօր աջը համբուրեն և օրհնութիւնն առնեն իրանց բարեկենդանութեան և հանդի ու եկամուտների յաջողութեան համար։

Գեղամայ լճակի հանդէպ հասնելուն պէս, Սևան կղզուց ափը դուրս գալով առաջ եկան վանքի վանահայր Գրիգոր վարդապետը և Դարաչիչակի գործակալ Միքայէլ Հայր սուրբը, որոնք մինչև Դիլիջան ուանը շնորհ ընկալան կրելու Հայրապետի խաչն ու գաւազանը իբրև առաջընթաց զինուորներ։

Դիլիջան ժամանեց Վեհ. Հայրապետը կիրակէ (25 դեկ.) օրը 4 ժամին ճաշից յետոյ։ Ընդառաջ էին ելել Թիֆլիզի թեմական առաջնորդ Գ. սրբ. Սուրէնեանցը, կոնս. նախանդամ Համազասպ Հայր սուրբը, Համազասպ (Հալաբարի եկեղ. գործակալ) և Գէորգ արժ. քահանաները։ Այստեղ էին նոյնպէս Ալէքսանդրապօլու յաջորդ Աշոտ վարդապետը իր վիճակի երեք քահանաներով։ Վեհափառը Դիլիջանում իջաւ պ. Գ. Եարալեանի տանը, որի շուրջը ահագին բազմութիւն էր կիտուել և շարունակ մրմնջալով երկար օրեր էր մաղթում իւր ազգի Սիրելի Հայրիկին։

ՖԵԼԻԵՏՕՆ

ՍՏՐՈՒԿԻ ՍԻՐՈՒՀԻՆ

—

Հրաշալի պարտէզ էր. արեգակի ճառագայթների երփնագոյն ծաղիկները ցօղով ծածկուած փայլում էին գոհարների պէս, ոսկեայ առիւծների բերաններից բղխում էին վարդի ջրեր և ուղղահայեաց բարձրանալով փշրւում էին հազար ու մի բիւրեղեայ կաթիլների և վայր էին ընկնում մարմարիոնի աւազանների մէջ։ Գեղափետուր թռչունները թանկագին վանդակներում անհոգ երգում էին։

Ոչ ոք չկար այդ գրախտանման պարտէզում, բացի երկու երեխայից՝ Օմար փաշայի միակ դուստր Դէլշադից և որբիկ Մէջլումից։ Նոքա արմաւենու տակ գնդակ էին խաղում։ Դէլշադի զուարթ ծիծաղը բռնել էր ամբողջ պարտէզը։ Նորա գնդակը ամեն անգամ հասնում էր իւր նպատակին՝ դիպչելով Մէջլումի մէջքին, գլխին կամ ճակատին։

Յանկարծ գեղեցիկ Դէլշադը ճչաց և նորա նշաձև սիրուն աչքերը արտասուքով լցուեցին. այս անգամ Մէջլումի գնդակն էր նորա քթին դիպել։

—Ստրուկ, ստրուկի որդի, դու ինչպէս ես համարձակւում այդպէս յանդգնաբար խաղալ քո տիրուհու հետ, թնդաց օդի մէջ Օմար փաշայի ձայնը, որ նստած էր գոյնզգոյն ապակեայ պատշգամբում և նայում էր մանուկների խաղին։

Այն րոպէին մի ծերունի ստրուկ, կարծես գետնից բսնելով, մօտեցաւ երեխային և տմսուկի հարուածներով դուրս վռնդեց նորան պարտէզից։

Սաստիկ էր Մէջլումի վիշտը, թէ և նորա ութամեայ մէջքը արդէն սովորել այդպիսի հարուածների, բայց այդ առաջին անգամն էր, որ նորան դուրս գցեցին պարտէզից և զրկեցին իւր սիրելի Դէլշադից։

Հեռու տիրոջ աչքից ստրուկը խղճաց անմխիթար երեխային, սրբեց արտասուքը իւր կոշտ մատներով և գուրգուրալով խրատեց, որ միւս անգամ այդպէս անզգոյշ չխաղայ, բացատրելով մի երկու սարսափելի խօսքերով, թէ ինչ է տէրը և ինչ ստրուկը։ Երեխան զարհուրեց և լռեց։

Գիշերը Մէջլումին պաշարեցին ահռելի երազներ, նա անդադար ցնցւում էր, վայր էր թռչում անկողնից գունատ երեսով, սարսափած աչքերով և աշխատում էր դուրս փախչել, բայց ծերունի ստրուկը ձեռքերից բռնում էր, նորից պառկացնում և հանգստացնելով հէքեաթ պատմում։

Այդ դէպքից յետոյ Մէջլումը մի շաբաթ հիւանդ մնաց։

Դէլշադը սովոր էր իւր փոքրիկ ընկերոջը. ոչ ոք այնպէս լաւ չէր խաղում նորա հետ, ինչպէս քաղցրիկ Մէջլումը, այդ պատճառաւ էր որ նա արտասուքն աչքերին աղաչում էր հօրը Մէջլումին թողնել իւր հետ խաղալու։

Մէջլումը կրկին սկսեց խաղալ պարտէզում իւր սիրունիկ Դէլշադի հետ. միայն նորա խաղը ոչ առաջուայ պէս համարձակ էր և ոչ ծիծաղը զուարթ. նա այժմ գիտէր որ Դէլշադը տիրուհի է, իսկ ինքն ստրուկ։

Լինում էին օրեր, որ Մէջլումը ձանձրանում էր իւր փոքրիկ տիրուհուց և սպասում էր անհամբեր, երբ Դէլշադը կ՚արձակէր իրան, և երբ հասնում էր այդ րոպէն, նա ուրախ-ուրախ վազում էր, գտնում ծերունի բարեկամին մի որ և է ծանր աշխատանքի վրայ։—Բաբա, մի լաւ հէքեաթ պատմի՛ր, նորա վզին փաթաթուելով աղաչում էր Մէջլումը։

Ծերունին քնքուշութեամբ նայում էր երեխային և սկսում։

Մէջլումն աչքերը լայն բացած, հիացմամբ լսում էր ծերունի Բաբայի իմաստալից զրոյցները և ասում՝ «ինչ լաւ է այն երկրումը, Բաբա քեռի, բայց այնտեղ չկա՞ն տէր և ստրուկ»։

—Ո՛չ, հառաչանքով պատասխանում էր ծերունին, այնտեղ բոլորը հաւասար են, բոլորը ազատ են։

—Ո՞ւր է այդ աշխարհը, գնանք այնտեղ, ցածր ձայնով շշնջում էր Մէջլումը Բաբա քեռու ականջին։

—Չի կարելի, որդեակս, ոգւոց հանելով պատասխանում էր ծերունին, մեզ չեն թողնիլ այստեղից գնալ. գլուխներս կը կտրեն, այն աշխարհն էլ շատ հեռու է մեզանից՝ է՜ է՜ այնտեղ, եօթ սարի, եօթ ձորի յետև, ասում էր Բաբան ձեռքը մեկնելով դէպի հորիզոնը։

Երեխան տրտում հայեացքով հետևում էր նորա ձեռքի ուղղութեանը և արտասուքով քողարկուած աչքերը սևեռում հորիզոնում գտնուող լեռան վրայ, որի կոնաձև գագաթը գեղեցկատեսիլ նկարւում էր երկնքի կապուտակի վրայ. Մէջլումի երևակայութիւնը այդ լեռնից հեռու չէր գնում. նա այնտեղ էր կենդրոնացնում Բաբա քեռու հէքեաթի գրաւիչ աշխարհը։

—

Անցան տարիներ. Մէջլումը դարձաւ մի վայելչավազմ, շնորհալի պատանի։ Նորա բարձր, զանգակի նման մաքուր ձայնը Օմար փաշայի ուշադրութիւնը գրաւեց և մի օր հրամայեցին Մէջլումին հանել իւր ցնցոտիները, հագցրին կերպասեայ հագուստ և տարան Օմար-փաշայի ապարանքը, որպէս պալատական երգիչ։

Բաբային այդ մեծ ուրախութիւն պատճառեց, այսպիսով իւր Մէջլումն ազատվում էր ստրկական ծանր աշխատանքից։ Ուրախ չէր միայն ինքը Մէջլումը՝ ստրուկի դրութիւնը նորան անտանելի էր նոյն իսկ ապարանքի մէջ. ամեն անգամ իւր տէր Օմար փաշային տեսնելիս, Մէջլումի մարմնովը սարսուռ էր անցնում. Բայց մի զոյգ սև աչքեր գրաւում էին նորա ուշադրութիւնը և թեթևացնում տանջանքը։ Ամեն անգամ երբ Մէջլումը ծնկաչոք նստում էր երգելու, սևորակ աչքերը երևում էին հարևան սենեակի դռան ճեղքից. ոչ ոք նոցա չէր տեսնում բացի Մէջլումից. և ահա երգիչը բանաստեղծ էր դառնում և իւր յօրինած երգը երգում այնպիսի ձայնով, որ հանդիսականները զմայլուած էին մնում։

Դէլշադի աչքերն էին Մէջլումին այդ ոգևորութիւն ներշնչողը։ Մէջլումի ազնիւ, խոնարհ երեսը, անուշ ձայնը յափշտակեցին Դէլշադին. իսկ դեղանի աղջկայ ինքնամոռաց սէրը կրակ ձգեցին Մէջլումի սիրտը, և նոցա մանկական բարեկամութիւնը փոխարկուեց պատանեկական այրող սիրոյ։

Ցերեկով այլ ևս հնար չկար նոցա միմեանց տեսնելու՝ արեգակը Մէջլումի ու Դէլշադի համար չէր փայլում. իսկ երբ մութը տիրապետում էր երկրին և սոխակը թփի մէջ գաղուած իւր վարդի բացուելուն սպասում, Դէլշադը սև ծածկոցում փաթաթուած, դողդոջուն քայլերով, իբրև մի ստուեր սլանում էր սրտատրոփ դէպի պարտէզի խիտ անկիւնը՝ Մէջլումի սիրոյն արձագանք տալու։

Բայց այդ կախարդիչ սիրոյ մէջ տրտում էր մնացել Մէջլումի սիրտը. ո՛չ Դէլշադի հրաշալի աչքերը և ոչ նորա վարդագոյն շրթունքները, չկարողացան սահման դնել Մէջլումի անյագ տխրութեանը. Դարձեալ ամբողջ ժամերով Մէջլումի ազատութեան կարօտ աչքերը նայում էին հորիզոնին, դէպի ուր սլանում էր նորա հոգին և խորին հառաչանքները դուրս էին թռչում նորա կրծքից։

—Ա՜խ, ծանր է ինձ ստրուկի շղթան, ծանր է ինձ Օմար փաշայի բարիքը, ասում էր նա շատ անգամ իւր բարեկամ Բաբային։ Ծերունին լսում էր այդ և արտասուքը հոսում էին նորա թառամած այտերի վրայ……

—

Ամառային օր էր. Դէլշադը նստած էր պարտէզում աւազանի մօտ և իւր քնքուշ ձեռքերով խաղում էր ջրի ալիքների հետ, որոնք առատ հոսում էին ոսկեայ առիւծի բերանից ու մարգարտանման կաթիլներով ծածկում էին գեղեցկուհու բազուկը։ Նորա շուշանի պէս սպիտակ կուրծքը հազիւ հազ ծածկուած էր արշալոյսի գոյնի բարակ մետաքսեայ շապկով, իսկ երկար, սև մազերը գրկել էին ամբողջ իրանը։

Դէլշադի սիրատապ աչքերը յաճախակի նայում էին աւազանի մօտի արմաւենու ստուերին. Դէլշադը ծառի ստուերով էր որոշում օրուայ ժամը։ Արմաւենու ստուերը կամաց-կամաց երկարում էր, և Դէլշադի երեսը փոքր առ փոքր պայծառանում, իսկ երբ ստուերը հասաւ Դէլշադի ոտքերին, նա վերկացաւ տեղից, մօտեցաւ սպիտակ վարդի թփին և կտրեց երկու վարդ՝ այդ մի նշան էր Մէջլումին ժամադիր լինելու։ Այդ թփից ոչ ոք իրաւունք չունէր վարդ քաղելու, բացի Դէլշադից. ուստի Մէջլումը, որին յանձնած էր այդ պարտէզի խնամատարութիւնը, ամեն կէսօրին համարում էր բացուած վարդերի թիւը, իսկ արևը մայր մտնելուց յետոյ գալիս էր ստուգում, եթէ երկու վարդ պակասում էր, այդ նշանակում էր որ Դէլշադն ուզում էր նո-

Խուռն բազմութեան մէջից առաջ եկան երկու Սասունցի փախստական, որոնք արիւնուշտ քրդի ձեռից վտարանդի էին դարձել անտէր թողնելով տուն, տեղ, անուշ ծնողքն։ Նրանք իրանց վիճակի դառնութիւնը պատմելով լացացրին ներկայ եղողներից շատերին։

Հայրիկի սիրտն ինչ կը լինէր... Հրամայեց որ նրանց դրամ բաժանեն։

—Առէք այդ փարան, ասաց Հայրապետը. Աստուծոյ օգնութեամբ ձեր աշխարհ կը գնաք, ձեր կալքին ու կեանքին կը տիրանաք, միշտ այդպէս չէք մնար, մի յուսահատէք»։

Դիլիջանի մօտիկ գիւղերի քահանայից ու ժողովրդոց հետ ներկայ էր Հաղարծինու վանքի անխոնջ վանահայր Պօղոս վարդապետը։ Ուանից մեկնելիս 26-ին դեկտ. Վեհափառի օրհնութիւնն ստանալու շտապեցին տեղական գնդի հայ զինուորները, որոնց խրատեց. «Հաւատարմութեամբ ծառայեցէք մեր ամենաողորմած Կայսեր և հերոսութեան օրինակներ անպակաս արէք ձեզնից, ինչպէս արել են ձեր պանծալի նախնիք»։

Վեհափառը դեռ Դիլիջան էր, որ Ղազախի գաւառապետ Բարանովսկին մի օր առաջ թախանձել էր Հայրապետին գրաւոր, որ բարեհաճի իւր տանն իջևանել։ Այդ շնորհին արժանացաւ պ. Բարանովսկին և 19 հոգու պատրաստութիւն ու հանդերձանք տեսաւ Ղազախում իւր տանը։

Դիլիջանից մինչև Թիֆլիզ ընտիր կարգապահութիւն էր տիրում Վեհափառի ընդունելութեան նկատմամբ. այդ ամենը շնորհիւ սրբ. Սուրէնեանցի աչալուրջ հսկողութեան էր։

Թարսչայ իջևանում նախաճաշից յետոյ Վեհափառը կանգ առաւ Քարվանսարայ գիւղի գլխին, ուր խռնուած սպասում էին հասարակութիւնը, մօտիկ գիւղերից եկած ժողովրդի մեծ ու փոքրը։ Դպրոցի աշակերտները կարգով շարուած երգում էին. «Հայրիկ, հայրիկ, Վասպուրական աշխարհ»։ Մօտիկ տունը զարդարել էին գորգերով, գնոջ կտորներով. մինչ դպրոցի աշակերտները երգում էին, օր. վարժուհին սուրճ էր մատուցանում Վեհափառին և արժանապատիւ ուղեկիցներին։

Հայրիկը սուրճ վայելելուց յետոյ օրհնեց հասարակութեանը, դպրոցի վարիչներին և աշակերտուհիներին. ասաց ձեզնէ», Հայրիկ «Ապրէք, որդիք, շատ գոհ է ու յառաջդիմեցաւ։ Իւրաքանչիւր կայարան ժողովրդով լիքն էր։ Դիլիջանից խաչակիր ու գաւազանակիր դարձան Թիֆլիզի Համազասպ և Գէորգ արժ. քահանաները մինչև Աղստաֆա։

Ինչպէս փոքր առաջ յիշեցի, Ղազախի գաւառապետը խնդրել աղաչել էր, որ Հայրապետը բարեհաճի իւր տանն իջնել։ Մինչև Հայրիկի Ղազախ ժամանելը՝ այդտեղ սպասում էին Գանձակ քաղաքից պատգամաւորների ահագին բազմութիւն, բարեշնորհ յաջորդ Սամթունեանը, Զարքաշ վանքի վանահայրը, Գանձակի քահանաները, դպրոցների հոգաբարձու Յ. Մալեանցը, այլև քաղաքացիներից շատ պատուաւոր անձինք ու երիտասարդներ։

Թիֆլիզից Վեհափառ Հայրապետին ընդ առաջ էին եկել հասարակութեան պատուաւոր ներկայացուցիչներ։

Ամսոյս 27-ին առաւօտ ժամի $7^1/_2$ Վեհափառ Հայրիկը ժամանեց իւր խմբով Աղստաֆայի կայարան, ուր խմբուած էին թէ անթիւ հայ պատգամաւորներ և թէ այլազգիների բազմութիւն, որոնք անխտիր «կեցցէ» էին կանչում։

Ձուշուց այդ օրը եկել էին Նահապետ հայր սուրբը և պ. Ս. Կանայեանը։ Նախաճաշի բոլոր ծախսը յանձն էր առել Առաքել ապէր Ծատուրեանը. 50 հոգուց աւելի էին սեղանին, ուր սպասաւորում էր ամենին բարեսիրտ ապէրը։ Նախաճաշի վերջում Վեհափառը բաժակ առնելով ասաց հետևեալը.

«Շնորհակալութիւն կը մատուցանեմ Թիֆլիզից, Գանձակից և այլ տեղերից եկած մեծապատիւ պատգամաւորներին, որոնք Հայրիկին յիշելով ընդառաջելու են ելեր։ Նոյնպէս շնորհակալ եմ պ. Առաքել Ծատուրեանից, որ այս ճոխ նախաճաշիկ պատրաստել է Հայրիկի սիրոյն՝ Օրհնեալ լինիք, Հայրիկ շատ գոհ է ձեզնէ։ Բայց բոլորն այդ չէ։ Ես աս բաժակ վերցնելով, ձեզ ալ կ'առաջարկեմ, որ խմենք մեր Ողոստափառ Կայսեր Նիկոլայ Ալէքսանդրովչի թանկագին կենացը, նրա հովանին անպակաս լինի իւր հաւատարիմ հպատակներու վրայէն։ Խնդրենք Տէրէն, որ երկար կեանք ունենայ և Ս. Գրոց պատուէրին համեմատ պահէ ու կառավարէ իւր ժողովուրդ»։

Վեհափառի ընդունելութեան առթիւ կազմած Թիֆլիզի յանձնաժողովը, որի պարագլուխ էր մեծ. Ա. Անանեանը, արտակարգ գնացքի երեք շոգեկառք էր պատրաստել, որով Վեհափառ Հայրիկը, իւր ուղեկիցները, Թիֆլիզից գնացած պատուաւոր հիւրերը պէտք է գային Թիֆլիզ։ Աղստաֆայից դուրս եկաւ առաւ. 10 ժամ 20 րոպէին, խուռն բազմութիւնը պատի պէս երկու կողմից կանգնած էր։ «Կեցցէ»-ներին հետևեցին քաղցր թախանձանքներն ու բարեմաղթութիւնները՝ «բարի գնաս, բարի գաս, Հայրիկ ջան»։

Շոգեկառքի սուլոցը լսուելուն պէս գնացքը շարժուեց, սլացաւ դէպի Թիֆլիզ։

ԼՈՆԴՈՆԻ ՄԵԾ ՄԻՏԻՆԳԸ

ՅԱՍՈՒՄՆ ԱՐՏԱՅԱՅՏԵԼՈՒ

‹Times›, ‹Daily News›, ‹Daily Chronicle›

(Շարունակութիւն և վերջ *)։

Կէֆֆէրտը հաւանութիւն տալով արտայայտուած վճռին, ասաց թէ «Մենք ամենքս ժողովուել ենք այստեղ, այս միտինգին, ոչ թէ պաշտպանելու քրիստոնեաներին մահմեդականների դէմ, կամ հայերին տաճիկների դէմ, ոչ,—այլ, ամենից առաջ յանուն արդարութեան ու եղբայրական սիրոյ, որոնք ոտնակոխ են եղել սպանութիւններով, բռնաբարութիւններով և ուրիշ անգթութիւններով» (Համաձայնութիւն)։

Մենք ցանկանում ենք միացնել մեր ձայնը ընդհանուր պահանջի հետ, որով մեր հայրենակիցները դիմում են Օսմանեան Բ. Դռան։

Տաճկական անգթութիւններին պէտք է վերջ տրուի։ (Համաձայնութիւն)։ Գործի դժուարութիւնն աւելանում է այն հանգամանքով, որ հայերը, որոնց օգնութեան պէտք է հասնել, մեզանից այնքան հեռու են բնակվում։

Անգլիացիք պարտաւոր են ապացուցանել թմրած ու անշարժ Տաճկաստանին, որ իրենք նրան հանգիստ չեն թողնի մինչ այն րոպէն, մինչև որ նրանց պահանջները չկատարի։ Տաճկաստանը պէտք է անպատճառ կատարի րէֆօրմները, ապա թէ ոչ բոլորովին պիտի կործանուի տաճկական կառավարութիւնը։ (Ծափահարութիւններ)։

Այդ վճիռը կրկին անգամ կարդացուեց միտինգին և ընդունուեց միաձայն։

Թումայեանը յայտնեց որ ինքը անձնական փորձով գիտէ թէ ինչ է նշանակում տաճկական բռնութիւնը և տաճկական անարդարութիւնը Հայաստանում։ «Արդեօք գիտէք, պարոնայք—ասաց նա—այն բոլոր սոսկալի անցքերի պատճառը, անցքերի, որոնց դուք ողբում էք այժմ.—Այդ պատճառը նրա մէջ է կայանում, որ հայ ազգը մի ոյժ է, առաջադիմող ու աճող ոյժ (Ծափահարութիւններ), որ սարսափ է ազդում տաճկական իշխանութեանց։ Նա հաւատ չէ ընծայում տաճկական քննիչ յանձնաժողովին, որ մէջտեղ է ձգուել միայն ժամանակ շահելու համար, որպէս զի այդպիսով գազանական կոտորածների լուրերի բարձրացրած վրդովմունքը հանդստանայ (Համաձայնութիւն)։ Տաճկական բանտերում դեռ այժմ ևս տանջվում են շատ քրիստոնեաներ շղթայակապ.—արքեպիսկոպոսներ, եպիսկոպոսներ, քահանաներ, ուսուցիչներ։ Երբ ես ինքս բանտումն էի, մի ուսուցիչ որ ինձ հետ միասին բանտարկուած էր, մեռանում էր շղթայակապ ոտերով, որոնց վերայ մի մի փթանոց երկաթներ էր կախուած։

Բանտապետին խնդրեցին երկաթէ շղթաները բանալ, որ նա գոնէ հանգիստ մեռնէ. բայց խնդիրը կատարեցին միայն թշուառի մահուանից յետոյ... (Բարկացկոտ աղաղակներ՝ «ամօթ»)։ Եւ այդ միակ դէպքը չէ։ Ինքը ճառախօսը դատապարտուած է եղել մահուան պատժի առանց դատարանի և ինչ էք կարծում, ով է եղել նրան դատապարտողը.—Փաշան, որ իր սեպհական անունը գրել չգիտէր։

Եթէ անգլիացիք բաւականանան այս փայլուն միտինգով և տուն վերադառնալով մոռանան այն ամենը, ինչ որ պատահում է Հայաստանում—այն ժամանակ տաճկական բռնութիւնը Հայաստանի թշուառ քրիստոնեաների դէմ կը վերածնի նոյն ոյժով։

Նրանց՝ պարտականութիւնն է, բաց չթողնել այդ սուրբ գործը, մինչև որ կատարելապէս և վերջնականապէս արդարադատութեան իրաւունքները վայելէ թշուառ, ճնշուած ազգը, որի սրտից այժմ արիւն է հոսում»։ (Աղմկալի ծափահարութիւններ)։

Էդմոնդսոնը (սա՛ նա՛ է, որ սկզբում ուզում էր «ուղղիչ ծանօթութիւն» անել) հրաւիրուեց իր առաջարկութիւնն անել։ Նա ասաց թէ Հայաստանում կատարուած անգթութեանց մասին տեղեկութիւնները աւելի լուրերի կերպարանք ունեն և գործի սկսելուց առաջ պէտք է սպասել մինչև որ այդ «լուրերն» ստուգուին»։ Նրա խօսքերն ընդհատուեցին սոսկալի աղաղակներով՝ ‹humbug›! և ‹nonsense›! (սրիկայ, անմիտ)։ Նրա առաջարկուած վճիռը թէև մի քանիսը ուզեցին պաշտպանել, բայց գրեթէ միաձայն մերժուեց։

Միտինգի վերջում Հ. Պարոնեանի, պրօֆեսոր Չերազի և Ցակովբեանի առաջարկութեամբ շնորհակալութիւն յայտնուեց Փարիզու պատգամաւորներին, միտինգի նախագահին և միւս ճառախօսներին։

Յետոյ յայտարարուեց թէ միտինգը վերջացած է *)։

Օր. Տ.

---

*) Տես ‹Արձագանք› № 150.

*) Ծան. Ինչպէս յայտնի է ‹Արձագանքի› ընթերցողներին անգլիական նախարարութեան նախագահ լորդ Ռօզբերին կարգադրել էր որ միտինգի բոլոր վճիռները հաղորդուին պաշտօնապէս բրիտանական արտաքին գործոց նախարար լորդ Կիմբերլէյին։ Եւ այդպէս էլ կատարուած է.—միտինգի բոլոր վճիռները հաղորդուած են լորդ-նախարարին։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Կ. Պոլսի Պատրիարքական տեղապահ գերապատիւ Հմայեակ եպիսկոպոս Դիմաքսեանը հեռագրով գեկուցանում է Վեհափառ Հայրապետին, որ Սուլթանը Կայսերական իրատէով հաստատեց Սրբազան Մատթէոս եպիսկոպոս Իզմիրլեանի ընտրութիւնը։

⁂

ԼՈՆԴՈՆԻՑ հեռագրում են «Նով. Վր.»-ին.—Գլադստոնի ճառը որ նա արտասանեց Հայկական պատգամաւորութիւնն ընդունելիս, զարմացրել է ամենքին իր վճռական տոնով և գազանութեանց յանցաւորներին ուղղուած սպառնալիքներով։ Այն խօսքերը, թէ ինքը հաւատացած է որ նախարարութիւնն իր պարտքը կըկատարի և այն խօսքերը, թէ հարկաւոր եղած դէպքում Գլադստոնը նորից ձայն կը բարձրացնէ — այդ բոլորը կը հարկադրեն նախարարութեան վճռաբար գործել։ Գլադստոնի կրկին գործի վերադառնալը և մահմեդականների տիրապետութեան դէմ խաչակրաց արշաւանք յայտարարելը շատ հետաքրքրում է անգլիացիներին և շարժում է նրանց սիրտը։

Բացի «Norning post»-ից մնացած բոլոր լրագրները հիանում են Գլադստոնի ճառով, տեսնելով այդ ճառի մէջ այն ապացոյցը, թէ յարգելի ծերունու ճարտասանութիւնն ու եռանդը ամենևին չեն պակասել։ «Times» խոստովանում է թէ միայն Գլադստոնը բարոյական ազդեցութիւն ունի անգլիական բոլոր կուսակցութիւնների վրայ, որ նրա հրաւէրը՝ դէպի բարոյական զգացումն՝ գրաւում է ամենքին, որ եթէ Տաճկաստանը չշտապէ շատ արագ գոհացնել մարդասիրական զգացման պահանջները, այն ժամանակ Գլադստոնն ընդունակ է նոր արշաւանք սկսել Տաճկաստանի դէմ, որ նրա համար կործանաբեր կարող է լինել։ «Daily News» Տաճկաստանին առաջարկում է երկուսից մէկն ընտրել, կամ բոլորովին կորցնել Հայաստանը կամ նրան ինքնավարութիւն տալ քրիստոնեայ նահանգապետով։

Հայերի մեծամասնութիւնը տրամադրուած է Բ. Դռան առաջարկած րէֆօրմներով բաւականանալ, այսինքն որ ինքնավարական մի նահանգ ստեղծուի քրիստոնեայ նահանգապետով և այդ պաշտօնի մէջ նրանք կցանկանային տեսնել նախկին մեծ վէզիր Քեամիլ-փաշային։ Ժողովրդի հետաքրքրութիւնը վերին աստիճանի գրգռուած է Կօուրղէնի մօտ, Չեստէրում տեղի ունեցած գաղտնի խորհուրդների մասին, որ կայացել է հայկական կօլօնիաների պատգամաւորների և անգլիական հայասէրների առաջնորդների մէջ։ Լուր կայ որ շատ նշանաւոր վճիռներ են կայացել և ընդունուել։

⁂

Մայրաքաղաքի լրագրները հաղորդել էին թէ տաճկական քննիչ յանձնաժողովին մասնակցելու ռուսաց կողմից ուղարկվում է մի շտաբօֆիցեր, այժմ արդէն անուանում են այդ պատգամաւորին՝ դա է Էրզրումի փոխ-հիւպատոս պ. Պրժէվալսկին։

⁂

«ՆՈՎՈՅԷ ՎՐԷՄԻԱՅԻ» ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՂ ՅՕԴՈՒԱԾԸ

Եթէ միայն ճշտուեն Կ. Պոլսից եկող լուրերը, թէ Բ. Դուռը վճռել է տաճկական Հայաստանի մէջ րէֆօրմներ մտցնել, այն ժամանակ կարելի կը լինի շնորհաւորել Սուլթանի կառավարութիւնը, որ նա վերջապէս նպատակայարմար ելք է գտել այն դժուարութիւններից, որ մինչև այժմ Օսմանեան կառավարութեան յիշեալ մասում իրերի անբնական դրութիւն էին ստեղծում։ Կարելի է և մինչև անգամ հաւանական է որ տաճկահայերի քաղաքական առաջնորդները, մանաւանդ նրանք, որոնք արտասահման են ապրում, չեն բաւականանալ այդ տեսակ բարենորոգմամբ և կը փորձեն շարունակել իրենց ագիտացիան, որի հիմքն է, ինչպէս յայտնի է առանձին և անկախ «Հայոց թագաւորութիւն» ստեղծելու մտրմունքը, սակայն Բերլինի դաշնագիրն ստորագրող տէրութեանց աչքում այդ նոր դրութիւնը այն անուրանալի օգուտն ունի, որ այժմ նրանք աւելի հեշտ կարող են հետևել և պարզել հայերի պարբերաբար գանգատները «տաճկական անգթութեանց» մասին։

Հայաբնակ չորս վիլայէթներ ի մի է ձուլվում պահպանելով «վիլայէթ» համեստ անունը որ պիտի կառավարուի վեց տարի ժամանակով Սուլթանից նշանակուած նահանգապետով և այն էլ պարտաւորութեամբ որ այդ նահանգապետներից միայն առաջինը պիտի լինի մահմեդական, իսկ նրանից յետոյ երկրի կառավարութիւնը կանցնի ոչ հայկական ծագումն ունեցող քրիստոնեաների ձեռքը. այդ հանգամանքը Հայաստանի հողային և վարչական կազմակերպութեան կըտայ այնպիսի մի փոխարքայութեան կերպարանք ինքնավարութեան իրաւունքներով, ինչպիսին Բարձրագոյն Դուռը դեռ եօթանասնական թուականներին եւրոպական պետութեանց ճնշման տակ տուաւ Կրետէին և դեռ նրանից առաջ Լիբանանին։ Երկիրը կունենայ տեղական ժանդարմերիա սուլթանից նշանակուած զօրաբանակի հրամանատարի իշխանութեան տակ և նրա եկամուտները կը գործադրուին տեղական կարիքների համար, բացի որոշեալ գումարից, որ պիտի յատկացնուի ընդհանուր պետական պարտքերի վճարման կամ համարուի իբրև պետական եկամուտ ծխախոտի մենավաճառութեան։ Բացի դրանից արդարադատութիւնը կանցնի ընտրեալ դատաւորների ձեռքը և միայն դատարանի նախագահներն առաջուան պէս կը նշանակուեն Օսմանեան պետութեան մէջ տիրող օրէնքների հիման վրայ։

Ի հարկէ միայն ապագան ցոյց կըտայ թէ այդ նոր կարգերը ինչ գործնական հետևանքներ կունենան, բայց Բերլինի դաշնագրով Բ. Դռան իր վրայ առած պարտաւորութեան տեսակէտից դրանց չէ կարելի անբաւարար կամ նոյն իսկ քիչ համարել։

Տաճկական կառավարութիւնը, երկար տատանումներից յետոյ ըստ երևութին վճռում է խոստովանել, որ հայերն ունեն նոյն իրաւունքները, ինչ որ Կրետէ և

քան տեսնել։ Այս անգամ երբ Դելշադը քաղում էր վարդը, օդում տարածուեց մի երգ. Դելշադի երեսը վառուեց ուրախութեան կրակով, աչքերը փայլեցին, կիսաբաց շրթունքները ժպտացին հրեշտակային ժպիտով. երգողը Մէջլումն էր։

Տարօրինակ էր այդ երգը, մերթ ձայնը դուրս էր գալիս Մէջլումի կրծքից լիքը հնչանքով և երկինք բարձրանում, մերթ նուաղում իջնում, անյայտանում, լցնելով օդն անհուն մելամաղձութեամբ։

Դելշադը շատ էր լսել Մէջլումի սիրոյ երգը և սիրտը լցուել բերկրութեամբ, բայց այս անգամ նորա երգը չյարուցեց Դելշադի մէջ սիրոյ փայփայանք և մի տեսակ սառնութիւն պատեց նորա հոգուն։

Այդ երգն ինձ համար չէ, մտածեց Դելշադը, և երբ Մէջլումի ձայնը դադարեց, Դելշադը տխուր քայլերով հեռացաւ պարտէզից, սպասելով անհամբեր տեսակցութեան ժամին։

Գիշերը, երբ Օմար-փաշայի ապարանքում բոլորը խոր քուն մտան, Դելշադը դուրս եկաւ պարտէզ, որտեղ անուշաբոյր ծաղիկների մօտ հսկայական ծառի տակ սպասում էր նրան Մէջլումը։

Դելշադը մօտենալուն պէս ծածկոցը վայր ձգեց որ Մէջլումն ըստ սովորականին համբուրի նորա ուսերին փռուած մազերը։ Բայց այս անգամ Մէջլումը լուռ կանգնած մնաց։

—Դու տրտում ես, Մէջլում. ասա, ինչ է քո վիշտը, հարցրեց Դելշադը, մօտենալով նորան։

Պատասխանը եղաւ մի ծանր ոգոց։

—Միթէ ես քո Դելշադը չեմ, քնքշութեամբ, — ասաց աղջիկը, բայց մի քայլ յետ գնալով, բացագանչեց՝ դու զինուած ես։

Դելշադի աչքը սովոր էր զինուած մարդ տեսնել, բայց մի ստրուկի վրայ դաշոյն տեսնելը դող ձգեց նորա սիրտը։

—Եկել եմ հրաժեշտ տալ քեզ, Դելշադ, ես գնում եմ։

—Ո՛ւր, դու ինձ չե՞ս սիրում, դու ինձ թողնում ես, բացագանչեց Դելշադը յուսահատ ձայնով։

—Սիրում եմ, Դելշադ, բայց ես ստրուկ եմ, ուզում եմ նախ ազատ լինել և ապա սիրել կամ ատել, մեռնել կամ ապրել։ Թող, Դելշադ, այսքան տարուայ իղձս կատարեմ, յետոյ դարձեալ քեզ կը սիրեմ, որովհետև ես սիրում եմ քեզ, իմ աննման։

Գեղեցկուհուն անհասկանալի էին այդ խօսքերը. նա բազուկները մեկնեց և փաթաթուելով Մէջլումի վզին աղաչեց.

—Սիրիր ինձ, հոգիս, սպանիր, բայց մի թողնիր ինձ, և պատասխան չստանալով, նորա խոր աչքերը վառուեցին մի չարագուշակ փայլով։

Ստրուկի սրտում ուժգին էր զարթնել ազատութեան զգացմունքը. ստրուկը մարդ էր դարձել, այլ ևս ոչ մի թանկագին կապանք չէր կարող խանգարել նորան իւր նպատակին հասնելու։

Մէջլումն զգուշութեամբ ազատուեց Դելշադի գրկից, մի համբոյր դրոշմեց նորա ճակատին ու արագութեամբ քայլեց դէպի պարտէզի դուռը, ուր ծերունի Բաբան սպասում էր նորան, թամբած նժոյգը բռնած։

Դելշադը ճիչ արձակեց և վազեց Մէջլումի յետևից. պողովատէ դաշոյնը բարձրացաւ գիշերային մթութեան մէջ և պատրաստ էր իջնել Մէջլումի կրծքին, երբ մի ուժեղ ձեռք բռնեց Դելշադի բազուկը.

—Կանգ առ, անզգամ, թող գնայ. [illegible], գոչեց Բաբան, դաշոյնն առնելով Դելշադի ձեռքից։

[illegible]

ՍԱՍՈՒՆ

(Թղթակցի տեղեկագիր)

(Շարունակութիւն և վերջ)*)

Խուլբ և Խիան գաւառները վերին աստիճանի արգաւանդ, բերրի և պտղաւէտ են։ Նոքա ծածկուած են բազմաթիւ մեծ ու փոքր լեռներով ու լեռնիկներով, անտառավայրերով ու ձորահովիտներով, դաշտավայրերով ու սարաւանդներով, որ միայն յատուկ է առհասարակ Սասնոյ ամբողջ գաւառների դիրքին։ Նոքա ոռոգուած են երեք գետերով ու տասնեակ առուակներով, որոնք՝ ջրելով ու թարմացնելով երկրի սիրտն ու նորա բուսականութիւնը՝ կանցնեն դէպի Սլիվանայ կողմ և կը հանգչեն իրենց միւս եղբայրակիցների նման Փրէ-Պաթմանի ծոցը։ Շնորհիւ գաւառների աշխարհագրական խառնուրդ դիրքին տեղացի ազգաբնակութիւնը բազմազբաղ է։ Նոքա երկրագործ են, խաշնարած, այգեպան, ոստայնանկ, պարտիզպան և ուրիշ այն պարապմունքների տէր, որոնք առհասարակ գեղջուկ ժողովրդի մը կը պատկանին և պէտք կը զգացուին։ Ժողովրդի տարազ, նիստ ու կաց, բարք ու վարքը, խօսակցութիւնն ու բնոյթը այնքան տարբեր չեն միւս գաւառակիցների ժողովրդէն և ոչ ալ Խուլբ ու Խիանցին՝ արիասրտութեան ու քաջութեան կողմէն պակաս տեղ կը գրաւէ քան զմիւս գաւառների Սասունցիները։ Որպէս ապացոյց մեր ասածին բաւականանք միայն երկու եղած ու կատարուած դէպքերով, որոնք դարձեալ սրով ու հրով վերջացան։

1885 թուականին, երբ արդէն օսմանեան կառավարութեան սրտին ու մտքին տիրած էր կորիճ Սասունցւոց ապստամբութեան երկիւղն ու մտատանջութիւնը, Մշոյ միւթէսէրիֆութիւնը, որպէս մի նախազգոյշ իւր ապագայ անելիքին, հրամանագրեց տեղւոյն գայմագամ իշխանութեան, որ առանձնապէս ոստիկանական զուգաւորութեամբ հարկահաւաքներ ուղարկէ իւր իշխանութեան տակ գտնուած գիւղերի մէջ և ներկայ ու ապառիկ հարկեր ու տուրքեր հաւաքէ։ Գայմագամ էֆէնտին, որի բնակատեղին է Փառկայ մեծաթիւ գիւղ, բնականաբար՝ բոլորովին հակառակ իւր գործնականութեան վրայ հիմնուած փաստական կամքին՝ հնազանդուելով իւր մեծաւոր հրամանատուի կարգադրութեան՝ կուղարկէ մի խումբ ոստիկաններ Բերմ գիւղ, որպէս մի բազմահայաբնակ վայր, և կը պահանջէ նոցանէ ներկայ ու անցեալ անվճար եղած տուրքն։ Քաջակորով Բերմցին՝ նկատի առնելով իւր չքաւոր վիճակը, անկոչ աղաներին հատուցանելիք ապօրինի «խաֆիրութիւն» բռնած տուրքը և կենցաղավարութեան այլ պայմանները, որոնք օրըստօրէ կ'առատաբերեն երկրի անկման դառնութեան պայմանները, բացէ ի բաց կը մերժէ կառավարութեան տուրք տալ, մինչև, իրաւացի յայտնելով, չվերանան բոլորովին այդ կողմնակի ծանրացած միջոցները՝ Բիրտ ոստիկանութիւնը, առանց անսալու նոցա աղերս-բողոքարկու ձայնին, կը բռնեն նոցա առաջաւոր անձանցը անխնայ թակել մտրակների հարուածների ու հայհոյութիւնների ներքոյ։ Բերմցին տեսնելով նոցա այդ աստիճան կոպտութիւնն ու բռնակալութիւնը, այլ ևս սահման կը դնէ իւր համբերութեան և կը յարձակի նոցա վրայ ու՝ զորս դու պատուիրեցեր՝ հարուածների տակ ջախջախելով դուրս կ'արտաքսէ գիւղէն։ Կառավարութիւնը՝ տրտմած այդ անախորժ երևոյթէն՝ կը ցանկայ մի զգաստական դաս տալ ազատասէր Բերմցուն՝ ի խրատ և յօրինակ Սասնոյ միւս գաւառի հայաբնակ գիւղօրէից ազգաբնակութեան. ուստի կ'որոշէ ուղարկել Բերմ գիւղի վրայ Սղերդի զօրաց հրամանատար Օմար փաշայի և նոյն գաւառի աւազակաբարոյ արիւնարբու Սէլմին բէկի առաջնորդ հրամանատարութեամբ թուով մօտաւորապէս երկու հազար հոգի՝ զօրք խառն վայրենի քրդերով։

Բերմցին՝ այդ մթամած կուտակուող ամպերէն ապագայի մի մեծ փոթորիկ նախազգալով՝ իրանց համագիւղացի Տօնօ և Միրզօ հայազն իշխանների ղեկավարութեամբ՝ միահամուռ սրտի և միաձայն խօսքով կը փութան հաւաքուել իրանց գիւղամերձ գտնուող ուխտավայր ս. Սարգիս եկեղեցու բլրակի գոգաւոր գագաթի վրայ և այդ բարձրադիտակ վայրէն կը սկսեն մի այնպիսի անհարկու յարձակում գործել բլրաստորև խմբուած կրկնակի թուով թշնամու վրայ, որից նոցա արիւնարբու առաջնորդ հրամանատար թշնամիները ահաբեկուած ու զարհուրած՝ իրանց խառնաճաղանճ զօրախմբերով հանդերձ կը սկսեն ի փախուստ խուճապել մէջ գիշերով դէպի այն կողմ, յորմէ դուրս էին եկած տակն ու վրայ անելու և քանդելու նախ զԲերմ բազմահայ գիւղը և ապա Խուլբն ու Խիան, նոյնպէս և Սասնոյ միւս ընդարձակ նկատուած գաւառները։

Երկրորդ 1893 թուականին, երբ արդէն Մշոյ շշմած կառավարութիւնը խիստ միջոցներ էր ձեռք առած անմռայ Տալուորկայ անդրանիկ ապստամբութիւնը ճնշելու և հիմնախիլ անելու, երբ մանաւանդ նոր էր խարդաւանանքով ձերբակալուած Միհրան էֆէնտի Տամատեան, Իւսուֆ փաշայի հրամանատարութեամբ զօրաց մի մեծ գունդ՝ երկու լեռնային

---

*) Տես ‹Արձագանք› № 150

Լիբանանի քրիստոնեաները: Տեսականապէս այդպիսի մի զիջումն չէ կարող որ և է ընդդիմախօսութեան առիթ տալ և մենք բոլորովին չենք զարմանում որ Լօնդօնում այդ բանի առիթով ուրախանում են՝ համարելով այդ լորդ Րօզբերիի նախարարութեան մի մեծ յաղթութիւն, որ սակայն կատարուել է Բերլինի կառավարութեան կողմնակի օժանդակութեամբ, որ իբր թէ սուլթանին խորհուրդ է տուել համաձայնել զիջումներ անել:

Սակայն «հայկական ռէֆօրմներն» ինչ ծագում էլ որ ունենան, նրանց ի հարկէ Եւրոպայում ուրախութեամբ կը հանդիպեն բոլոր կառավարութիւնները և քաղաքական շրջանները, որոնք ըղձում են թէ ընդհանուր խաղաղութեան և պետութեանց միջազգային հաստատութեան համար բոլորովին ցանկալի չէ որ հայկական ագիտացիան պարբերաբար կրկնուի, մանաւանդ այդ ձևով որ այս անգամ նրան կարողացան տալ այդ շարժման առաջնորդները: Բ. Դուռը որքան քիչ առիթներ տայ օտար պետութեանց իր ներքին գործերին միջամտելու, այնքան աւելի լաւ կը լինի թէ իր և թէ Եւրոպայի հանգստութեան համար: Մեզ մօտ, Ռուսաստանում, այդ բանում գոնէ համոզուած են բոլոր ողջամիտ մարդիկ և ուրախանում են որ երկմտանի քաղաքական խնդիրը՝ «Հայաստանում կատարուած տաճկական անգթութիւններ» վրդովեցուցիչ աստառով արձագանք չգտաւ մեր կառավարչական շրջաններում, որոնք իմաստուն հանգստութիւն էին պահպանում, հանգստութիւն, որ ամենալաւ ապացոյց է թէ Սուլթան Աբդուլ-Համիտը մեր կողմից որ և է փառասիրական մտադրութիւն ունենալու կասկած չպիտի ունենայ: Թող միայն որ տաճկաց կառավարութիւնն ապացուցանէ որ ինքը բոլորովին անկեղծ ու առանց որ և է յետին մտքի վճռել է բարւոքել իր հայ հպատակների դրութիւնը: Դրանից աւելին նրանից չեն պահանջում ոչ Պետերբուրգում և ոչ այն քաղաքական կենդրոններում, որոնք Պետերբուրգի պէս ամենևին չեն ցանկանում, որ նորից ծագի արևելեան խնդիրը և այն էլ այն ձևով թէ եւրոպացիք պիտի պաշտպան կանգնեն Տաճկաստանի քրիստոնեաներին:

* * *

ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ԱՐՀԵՍՏԱՒՈՐԱՑ ԴՊՐՈՑԻ ԱՌԹԻՒ

Մի ամիս հազիւ է անցել այն օրից, որ մենք ներկայ եղանք քաղաքային արհեստաւորաց դպրոցի տարեկան հանդիսին: Արձագանքի ընթերցողներն անշուշտ յիշում են մեր տուած զեկուցումից, թէ ինչ ծանր տպաւորութիւնն էր անում ընթերցողի վրայ դպրոցի պ. տեսչի տուած հաշիւը: Այդ հաշուից երևում էր որ բազմաթիւ աշակերտներ ստիպուած ընտանեկան պատճառներից և գլխաւորապէս նիւթական միջոցների պակասութիւնից կիսատ են թողնում իրենց ուսումը: Այդ հաշուից երևում էր որ դպրոցական վարչութեան ամենագլխաւոր ջանքերից մէկն է հնար եղածին չափ ապահովել այդ չքաւոր երիտասարդների նիւթական վիճակը, որ նրանք գոնէ կարողանան իրանց ուսման ընթացքն աւարտել: Այսպիսի մի դրութիւն շատ հասկանալի է որ պէտք է ստիպի ամենայն զգուշութեամբ վարուել դպրոցի զանազան ծախսերի համար յատկացրած գումարների հետ և նրանց այնպիսի բաների վրայ ծախսել, որ ճշմարտ իրական օգուտ կարող է բերել դպրոցին և աշակերտներին. բայց միանգամայն տարօրինակ և ծիծաղելի է լսել որ արհեստաւորաց դպրոցի վերատեսուչ պ. Դանիլով 300 ռուբլի է խնդրում տնտեսական մասնաժողովից արհեստաւորաց դպրոցում տօնածառ (եօլկա) կազմելու համար:

Մեզ միանգամայն զարմացնում է այն հանգամանքը, որ տօնածառի մասին խօսք կարող է լինել այնտեղ, ուր 60-ից աւելի արհեստաւոր աշակերտներ, իւրաքանչիւրը 3 ր. ուսման վճար չունենալու պատճառով, դպրոցից արտաքսուելու վտանգին են ենթարկուած:

Ճշմարիտ է տօնածառն ընդունուած է շատ դպրոցներում և տներում, բայց ընդունուած է փոքր երեխաների համար և ոչ արհեստաւորաց դպրոցի աշակերտների համար, որոնց հասակը տօնածառի խաղի հասակ չէ և որոնց բարերարութիւն անել ցանկացողը ոչ թէ տօնածառ պիտի տայ, այլ մի կտոր կուշտ հաց…

Արհեստաւորաց դպրոցի աշակերտը ձմեռը կապոյտ կտաւէ բլուզով է շրջում, կրկնակօշիկ չունի հագնելու, տանը մի կոպէկ չունի մի կտոր հաց առնելու և փոխանակ այդ հանգամանքներն ի նկատի առնելու, վերցնել և նրա համար տօնածառ սարքել, այդ աշակերտի չքաւորութիւնը ծաղրելու հաւասար անմտութիւն է: 300 ռուբլի, որչափ էլ որ չնչին գումար համարուի, նա մեծ ծառայութիւն կարող է անել, եթէ դպրոցի ամենաաղքատ աշակերտներին բաժանուի: Աւելի լաւ է 100 աղքատ աշակերտներ 3-ական ռուբլի ստանալով տօն օրերին իրանց ամբողջ ընտանեօք մի օր տաք կերակուր ունենան, քան նրանց անունով արհեստաւորաց դպրոցի դահլիճում ժողովուին «наши друзья и знакомые» և պար պարեն ու քէֆ անեն: Ուրախութեամբ լսում ենք, որ դպրոցի ուսումնական խորհուրդը հակառակ է այդ անմիտ ձեռնարկութեան և ցանկալի է, որ այդ 300 ռուբլին գործադրուի աւելի խելօք և ազնիւ կերպով:

* * *

Պ. Ն. Նիկոլաձէն, որ ընտրուած էր Փօթիի քաղաքագլուխ, հաստատուած է այդ պաշտօնում:

* * *

Ամսոյս 28-ին ազնուականաց բանկում կլտօնուէ վրայ բեմի անձնանուէր և տաղանդաւոր դերասան Կ. Գ. Կիպլիանի բեմական գործունէութեան 25 ամեակը: Պարոն Կ. Կիպլիանին դրամատիքական դերասան է և նրա ռէպերտուարի մէջ կան այնպիսի թատերական լուրջ պիէսներ, ինչպէս «Արքայ Լիր», «Ձէյլօկ», «Բիշլիւ», «Կօրրադօ» և այլն: Պ. Կիպլիանին մեծ համակրութիւն է գտել վրաց բեմի վերայ, ճշգրիտ պատկերացնելով և մեր տաղանդաւոր դրամատուրգ Գ. Սունդուկեանի մի քանի տիպերը: Յոյս ունենք որ տեղական հայ դերասանական խումբը ևս արժանաւոր կերպով ցոյց կըտայ իր յարգանքը այն արտիստին, որ այնքան անձնուիրութեամբ և արժանաւորութեամբ ծառայել է իր մայրենի բեմին:

* * *

ՄՕԶԴՕԿԻ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՃԳՆԱԺԱՄԸ

Ժողովրդի բարեկեցիկ տնտեսական վիճակը մեծապէս նպաստում է նորա հասարակական կեանքի զարգացմանը և ընդհակառակն՝ նիւթական ընկած դրութիւնը մեռելային անտարբերութիւն է նորան մատնում. Հասարակական կեանքը թմրում է, լռում են անվերջ գանգատներ չքաւորութեան վերայ և միայն գանգատներ: Ժողովրդի դրութիւնը կրկնակի յուսահատական է լինում, երբ չքաւորութեան պատճառները միջից վերցնելու հնարք չկայ այդ նորանից չէ կախուած:

Նեղ դրութեան մէջ է գտնվում ներկայումս մեր քաղաքը առևտրի կողմից. Մոզդոկը առաջուայ տարիները հացահատիկների շահաւէտ առևտուր ունէր Րօստովի, Նովորօսիյսկի և այլ քաղաքների հետ, հիմա այստեղ էլ հացահատիկների գները, դրսից պահանջ չլինելու պատճառով սաստիկ ընկած են: Թողնելով մի կողմ այդ առևտրի անկումից առաջացած վնասը, որ վերաբերում է ամբողջ պետութեանը և զգալի կերպով ազդում է ամեն տեղ, մեր քաղաքը ունի իր ներկայ խղճալի կացութեան և մասնաւոր պատճառները: Սորանից վեց, եօթ տարի առաջ Մոզդոկը անասնավաճառութեան կենդրոն էր. յայնկոյս Թերէքի բնակուող լեռնականները, Թերէքեան նահանգում թափառական կեանք վարող Նողայները, որոնց գլխաւոր զբաղմունքն անասնապահութիւն է, մեծ թւով տաւար էին քշում այստեղ և վաճառում, առևտուրը իւրաքանչիւր տարի քաղաքին տալիս էր մօտ կէս միլիոն ռուբ. շահ, որովհետև թէ լեռնականները և թէ Նողայները, սովորաբար, վաճառած փողով գնում էին այստեղ հագնելիքի համար մանուֆակտուրի ապրանք, ղալմուխի թէյ և այլ կենսական մթերքներ: Եօթը տարի է, որ առևտրի այդ ճիւղն էլ բոլորովին դադարել է. տաւարի ժանտախտի դէմ նշանակուած կարանտինները, որոնք ընդհատվում են տարին միայն մի քանի ամսով և դարձեալ շարունակվում, կամ տեղափոխվում նահանգի շրջանից միւսը, պատճառ եղան տաւարների ընթացքում և այդ շահաւոր առևտրի դադարմանը:

Ծանր է թէ քաղաքացի և թէ շրջակայ գիւղերի ժողովրդի դրութիւնը, միայն կարանտինների կատարեալ վերացմամբ կարող է բարւոքուել քաղաքիս խանգարուած և խափանուած առևտուրը: Գիտութիւնը, իրական կեանքի ապացոյցների վերայ հիմնուած, խօլերային կարանտինների նպատակայարմարութեանը մի փոքր տարակուսանքով է վերաբերվում. չէ՞ կարելի արդեօք նոյն հայեացքն ունենալ և ժանտախտի կարանտինների նկատմամբ, երբ տարիների փորձերը և անասնապահութեան հմուտ ու փորձառու մարդիկ վկայում են, որ կարանտիններ չեղած ժամանակ տաւարի վարակումը նոյնքան էր, որքան և հիմա և սատակումը աւելի քիչ, այնպէս որ իզուր են անցնում և օգուտ չեն տալիս ժողովրդին աստիճանաւորների ծայրայեղ եռանդը և այն խստութիւնները, որոնք գործադրվում են կարանտինային կանոններից շեղուելու համար՝ օր. մեզանում եղել են 300 ռուբ. տուգանք վճարողներ:

Տեղույս քաղաքային խորհուրդը, որի պարտաւորութիւնն է, իբրև հասարակական շահերի ներկայացուցիչ, թէ մամուլի միջոցաւ և թէ պատշաճաւոր իշխանութեանը դիմումներով առաջն առնել ժողովրդի աննախանձելի կացութեան, անհոգ է դորա մասին, ընդհակառակն, այսպիսի ժամանակ քաղաքային բանկը որ ահա վեցերորդ տարին է լիկվիդացիա է անում, ծանրանում է ժողովրդի վերայ և քաղաքային տուրքերը աւելացվում են, երբ կալքերի արժէքը ընկած է. այդպէս էլ պէտք է լինի, որովհետև հասարակական գործերի ղեկը ստանձնում են այստեղ, սովորաբար, անձեռնհաս մարդիկ: Ազդեցիկ մամուլի սեպուհ պարտականութիւնն է ժողովրդի բարեկեցութեան վնասող պայմանները երևան հանել:

Ալէքսի:

Մոզդոկ 22 դեկտեմբերի:

* * *

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Պ. Խմբագիր.

Նորաշէնի ս. Մարիամեան օրիորդաց դպրոցի հոգաբարձութիւնը խոնարհաբար խնդրում է Ձեզ տպագրել հետևեալ երկտողը.

Հոգաբարձութիւնս իր սրբազան պարտքն է համարում հրապարակով խորին շնորհակալութիւն յայտնել Թիֆլիզի պատուաւոր քաղաքացի մեծապատիւ պ. Գրիգոր Փրիդոնեանին, որ բարեհաճել է նուիրել մեր դպրոցին յիսուն և երկու նոր և ամենայարմար նստարաններ, որ մի մեծ նպաստ է մեր աղքատ և նիւթական միջոցներից զուրկ դպրոցի համար:

Ընդունեցէք մեր խորին յարգանքը՝

Հոգաբարձուք՝

Գաբրիէլ քահ. Չխուանեանց
კოსტანდინ არუთინოვი
Ա. Ղամչեան:

26 դեկտեմբերի 1894 թ.
Թիֆլիզ:

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

* * Բագուի «Կասպիյ» լրագիրը, ինչպէս յայտնի է, երբեմն իր համեստ «մաղուտային» շրջանից դուրս է գալիս և շօշափում է այնպիսի խնդիրներ, որոնց վճռելու համար մի փոքր աւելի ծանօթութիւն է հարկաւոր երկրի պայմաններին և մի փոքր աւելի լուրջ յօդուածներ են հարկաւոր քան այն աշակերտական «շարադրութիւնները», որ տպագրվում են «Կասպիում» առաջնորդող յօդուածների փոխարէն: Կովկասեան կօլօնիայի մասին խօսելով լրագիրն արտայայտում է պատմութեան և աշխարհագրութեան կատարեալ տգիտութիւն» խօսելով տեղական ազգաբնակութիւնների վրայ ասում է.

«Երևանեան նահանգն այժմ բնակաբուած է գլխաւորապէս հայերով, որոնց թիւը 400 հազար են հաշվում, բայց նրանք ամենևին երկրի բնիկները չեն և նրանց մեծամասնութիւնը եկել է այստեղ Տաճկաստանից 50 ական թուականների վերջին»:

Լաւ լսեցէք, «Երևանում հայերը բնիկներ չեն, այլ եկւորներ. կատարելապէս տգէտ պէտք է լինել այսպիսի մի աշխարհագրական գիւտ անելու համար:

Զարմանալին այդ է որ մինչդեռ ամենքին յայտնի է թէ Տաճկաստանից գաղթած հայերը ոչ մի նոր հող չեն ստացել և դեռ ոչ մի տեղ բնակութիւն չեն հաստատել, իսկ «Կասպին» հարայ է տալիս թէ՝

«Հարիւր հազարաւոր տաճկաստանցի հայերի փոխարէն Անդրկովկասում ռուս գիւղացիներ բնակեցնել».—մի՞թէ—ասում է նա—ռուս գիւղացիները այդպէս աւելի վատ են համարվում իբրև քաղաքակրթիչ տարր քան Տաճկաստանից եկողները, մի՞թէ ռուսներն աւելի թոյլ են, մի՞թէ նրանք չեն կրում իրենց մէջ ռուսական իդէան.»

Հարկաւ ամեն ոք իր ազատ նայուածքն ունի քաղաքակրթութեան և իդէայի վրայ, բայց ինչո՞ւ Բագուի նաւթային ռուս լրագիրը չի զբաղվում այն հազարաւոր ռուս գաղթականներով, որոնք ամենայն օր շոգենաւերից իջնում են Բագուի ծովեզրում: Այդ քաղաքականութեամբ առաջ գնալով «Կասպին» երևի մի օր կ'աշխատի ապացուցանել որ Բագուի շատրուանները նաւթի տեղ առաջ օղի էին խփում…

ՏԱՃԿԱ-ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԲԱՂԷՇ, 1. դեկտ.

(Թղթակցութիւն «Արձագանքի»)

Այս օրերս աւազակների մի հրոսակային խումբ յարձակուելով Սուրբ Վանուց վրայ յափշտակեց նորա տաւարաց և ոչխարաց հօտերը: Թէև վտանգին վերահասու եղան Կեօլլու գաւառակի ազգաբնակութիւն, սակայն ձեռնունայն լինելով անկարող եղան մի օգուտ տալ, և կողոպտուած հօտերէն մի անասուն անգամ յետ խլել, քանի որ իրանց աւարին մատնող յելուզակները սպառազինուած էին արքունական նոր ձևի և ամենաընտիր զէնքերով.

Աւազակները թէև տեղային բնակչութեան յայտնի անձնաւորութիւնքեն, սակայն յայս կառավարութեան անծանօթ և ցարդ աներևոյթ:

Սուրբաց Վանք Հայաստանի հին վանքերէն մինն է, որ կառուցուած է Դատուան նաւահանգիստ գիւղէն դէպի Ոստան՝ Գագիկ իշխանի այդ սիրելի ամառանոցավայրը, տանող ճանապարհի վրայ, Կեօլլու գաւառակի մէջ, ուղիղ Վանայ ծովակի հարաւային ափանց մի անխորտակելի ժայռի վրայ: Վանքը որքան որ աղքատ է նիւթապէս, այնու ամենայնիւ հարուստ է հնութեան կոթողներով ու նշմարներով.

Բացի այդպիսի հնութիւններէն, որոնք միայն կարող են պարծանք համարուել համայն հայութեան, Վանքն ունի նաև Թադէոս և Բարդուղիմէոս առաքելաների ժամանակներէն մնացած մի մագաղաթէ վկայաթուղթ ևս, ուր յիշատակուած է Սուրբ Վանուց համառօտակի անցեալը, հիմնարկութեան սկզբնապատճառ, առիթը և ժամանագրական անցքերէն մի քանի աչքի զարկող երևոյթներ «եղելոց և անցելոց յիշատակաց»:

թնդանօթներով արդէն բարձրացեր և մտեր էին Սասնոյ անառիկ և անմատչելի լեռների մէջ. Արիասիրտ Բերմցին, որոց գիւղավերևով պիտի անցկենար Իւսուֆ փաշայի աւերտկող գունդ և ողողէր Տալուորկայ գաւառ, փութանակի բարձրանալով դարձեալ իրանց ուխտավայր ս. Սարգիս եկեղեցու ամրոցաձև բլրակի վրայ, կը փակեն արիւնարբու թշնամու մուտք և կը սկսեն մի այնպիսի սրտաբեկ պատերազմ մղել մոլեռանդ և կամակոր փաշայի ու նորա թրխաւոր զօրաց դէմ, որ նոքա, այդ կրկնակի թուով արիւնախում թշնամիք, շշմած ու շշկլուած Բերմցու այդ անվեհեր յարձակումքէն կորագլուխ՝ անձի ու ապրանքի կորուստով՝ կը սկսեն երկրորդ օրուայ մէջ գիշերով փախչել դէպի Մուշ և անդ հանգիստ շունչ առնել, ուր սարսափի թանձրամած մէգը վաղուց տիրեր ու վարագուրեր է մարդկանց միտքն ու հոգին, ուր, վերջապէս, դիւրին է նոցա համար անարգել կատարել այն, ինչ որ կը թելադրէ բռնակալի, այն ևս վայրենի ու կոպիտ անհատի մը, զգացմունքն ու մտաւորութիւնը…

Խուլբն ու Խիանի ժողովուրդն. համեմատութեամբ դրացի Սասնոյ միւս գաւառների բնակչութեանց հետ՝ կարելի է համարել քան գնոսա ուսումնասէր՝ որքան ընթերցասէր, դպրոցասէր, որքան զարգացած. Եթէ ամբողջ Սասնոյ ութ գաւառների մէջ կայ դպրոց կամ նոցա գոյութեան նշանը, այդ վայրը անշուշտ ընդունելու ենք այդ երկու գաւառները, Խուլբն ու Խիանը:

Աճրօնք բազմահայ բնակիչ գիւղի մէջ արդէն մի քանի տարի, ի վեր է որ հաստատուած կայ Կ. Պօլսոյ Միացեալ Ընկերութեանց մի ճիւղի դպրոց Ս. ուր Սաղմոս, Ժամագիրք, Կտակարան, Նարեկ և միւս եկեղեցական Ս. Գրոց հետ կաւանդուին դարուս պահանջի համաձայն և միջի այլ քանի մի գիտնական «Թիւններ» ճիւղերի հետ՝ հայոց ազգային և եկեղեցական պատմութիւններ, թուաբանութիւն, աշխարհագրութիւն, գիր և գրականութիւն, և ընդ սոցին նաև օսմանեան պետութեան ազգային պատմութիւն և ուրիշ ընթերցանութեան յարմար դասագրքեր ու ընթերցանութեան մատեաններ. Դպրոցը՝ միջին թուով՝ ամեն տարի պատսպարած է 70 Սասնցի աշակերտներ՝ հոգալով նոցա դպրոցական առարկաններ. Սաղտուն, ուր նոյն գիւղացիների միակ հաշուով քանի տարիէն հաստատուած կայ մի գեղջկական դպրոց, կուսանին մօտաւորապէս 40 Սասնցի կորիւնկներ իրանց ծնողաց հաշուով. Փառկայ բազմահայ բնակիչ գիւղի մէջ որ այդ երկրի վարչանիստ (գայմագամանիստ) գիւղն է, նոյն գիւղացիներէն շինուած ու պահուած կայ մի գիւղական դպրոց, ուր կը դաստիարակուին միջին հաշուով 75 Սասնիկներ: Բերմ մեծաթիւ հայավայր գիւղի մէջ, դարձեալ գիւղացոց ջանքով ու հաշուով, կառուցուած կայ մի գիւղական դպրոց, ուր համարեա ամեն տարի ընդունուած են 50 աշակերտներ. այսպէս ևս այդ երկու գաւառների մի այլ 1—2 գիւղերի մէջ. Բացի Աճրօնք գիւղի դպրոցէն, որ ինչպէս տեսանք կը պատկանի Միաց. ընկերութեանց ճիւղին, միւս թուահամարած գիւղօրէից դպրոցների մէջ կը դասաւանդուին առ հասարակ կրօնական գրքեր, և տեղ տեղ ալ նորամուտ թուաբանութեան չորս գործողութիւնք, ազգային և եկեղեցական պատմութիւնք. Ներմուծուած է նաև, կարելի է ասել, պետական լեզուն, բայց ոչ պարտաւորիչ.

Խուլբ ու Խիան ևս ունի իւր աղաներին հատուցանելիք «խաֆիրութիւն» կոչուած տուրք և բաղկացած են 28 յայտնի և բազմահայ գիւղերէն և մօտ 5-ի չափ ևս քրդախառն գիւղերէ: Ահա նոցա անուանացուցակ.

Փառկայ՝ 400 տուն զուտ հայ, Աճրօնք՝ 200 տուն զուտ հայ, Գեղրվան (կազմուած 4 թաղէ)՝ 100 տուն զուտ հայ, Սաղտուն՝ 80 տուն զուտ հայ, Ընկուզնակ (3 թաղէն բաղկացած)՝ 40 տուն զուտ հայ, Կալեկնըման՝ 20 տուն զուտ հայ, Կըլեկմըսուր՝ 24 տուն զուտ հայ, Սէւիք՝ 20 տուն զուտ հայ, Իշխընձոր (4 թաղից կազմուած)՝ 70 տուն զուտ հայ, Արխոնք՝ 25 տուն զուտ հայ, Բերմ՝ 180 տուն զուտ հայ, Բացու՝ 40 տուն զուտ հայ, Մկտենք՝ 30 տուն զուտ հայ, Պաճմտանք՝ 100 տուն զուտ հայ, Ճուգիկ՝ 70 տուն զուտ հայ, Արտկոնք (3 թաղէն բաղկացած)՝ 50 տուն զուտ հայ, Եճուպ՝ 35 տուն զուտ հայ, Կամբըրնին՝ 40 տուն զուտ հայ, Խոծած-վանք՝ 30 տուն զուտ հայ, Կրեմուրի՝ 35 տուն զուտ հայ, Ճուշնամերկ՝ 32 տուն զուտ հայ, Չորեր՝ 25 տուն զուտ հայ, Հարդխու՝ 28 տուն զուտ հայ, Արս՝ 20 տուն զուտ հայ, Մազրէն (Խուլբ)՝ 25 տուն զուտ հայ, Մազրէն (Խիան)՝ 20 տուն զուտ հայ, և միւս աննշան քանի մի գիւղեր.

Ուրեմն, հիմնուած ներկայ թուացեկ տեղեգրականիս ցուցմունքին, Սասնոյ ութ գաւառներ այն է՝

1, Վերին-գաւառ ունի 13 գիւղեր՝ 175 տնից բաղկացած.
2, Խարզանք ունի 14 գիւղեր՝ 248 տնից բաղկացած.
3, Բուն-Սասուն ունի 16 գիւղեր՝ 231 տնից բաղկացած.
4, Փսանաց ունի 16 գիւղեր՝ 232 տնից բաղկացած.
5 Ճատախ ունի 13 գիւղեր՝ 598 տնից բաղկացած.
6, Տալուորիկ-Քարակ ունի 14 գիւղեր 175 տնից բաղկացած.
7 և 8, Խիան և Խուլբ ունին 28 գիւղեր՝ 1889 տնից բաղկացած.

Իսկ ընդհանուր գիւղերի թիւը՝ ի բաց առեալ մեզանից անծանօթների իսկական թիւը՝ կը լինի 114-ը և տներին՝ 3648:

Ինչպէս առ հասարակ հայաստան աշխարհի բնակչութիւնը ցարդ անգամ կը կառավարուի իսկական հին նահապետական սովորութիւններով, նիստ ու կացով և ընդ սոցին՝ զանազան այլ և այլ հաւատալիքներով, սոյնպէս և Սասուն, հայաստան աշխարհից լեռնակղզիացած այդ սիրելի երկիրը, ցայսօր ևս իւր ընդհանուր կենցաղավարութեան մէջ համարեա անփոփոխ կերպով իւր մէջ կ'ամփոփէ ու կ'արտացոլէ բուն նահապետական կեանք՝ իւր բոլոր բարեմասնութիւններով, ըսել կուզեմ, իւր պարագաներով հանդերձ. Զանց առնելով այստեղ առաջ բերելու միւս պարագայք, պէտք է ասել, որ չկայ այսօր, կարելի է ասել, մի տուն որ բաղկացած չլինի մի քանի գերդաստաններէ, ընտանիքներէ, որ նա, վերջապէս, չունենայ 8-ից մինչև 60 տնային անդամներ.

Վերցնենք օրինակ Ճէնըք գիւղի քաջազն Գրգոյի տուն և պիտի տեսնենք, նոքա բաղկացած են 71 անձինքներէ, այսպէս ալ Կլէկյուզանայ Յօհանի և ուրիշներ. Եւ առհասարակ այդպիսիների թիւը շատ ու շատ է թէ Սասնոյ և թէ Մշոյ ու նորա սահմանակից գաւառների մէջ. Իսկ ես, որպէս ականատես և նոյն իսկ գաւակ նոյն նահապետական աշխարհի, հիմնուելով նահապետականութեան այդ իսկական հիմնավէժի վրայ՝ թողած անգամ այդ թուերի երկու ծայրեր՝ պիտի յարիմ առհասարակ միջին թուին. մի այնպիսի թուին, որ այլ ևս նորանից պակաս հաշուել, ըստ իս գոնէ, եթէ ոչ անարդարութիւն գէթ անիրաւութիւն կարող է համարուել: Եւ այդ՝ վերընտրած թիւն է 20: Ուստի բազմապատկելով 3648 տուն 20 ընտանեկան անդամներով պիտի գտնենք որ Սասուն ունի (ի հարկէ նախ քան ներկայ տարուոյս ողբալի կոտորածը) 72,960 բնակչութիւն՝ բաղկացած արանց ու կանանց, ծերոց և տղայոցմէ:

Հայա՜… ահա թէ օսմանեան կառավարութիւնը որպիսի՜ մի երկրի և ազգաբնակութեան հետ գործ ունէր. գործ որ միմիայն նենգութեան առանցքի վրայ կը թաւալէր: Այո՛, այս վերին աստիճանի ընդունակ և համակրելի ժողովուրդն էր, որ քանի տարէ հետէ ծանրացած էր օսմանեան կառավարութեան սրտին և հոգւոյն, և նա կը տանջուէր՝ թէև իսկապէս անհարուած ստանալու, կը ճնշէր, տանջանաց ու բռնութեանց տեսակների թիւը կաւելացնէր ու կը սաստկացնէր՝ թէև ինքը տեղն ու տեղը փտած արմատ ծառի նման օրըստօրէ՝ նկատելի կերպով կը նուազէր, կը հալէր ու կը ցամաքէր հիւթապէս:

Այսօր, այդ ողբալի ու աղեխարշ կոտորածէն յետոյ չհաշուած անգամ այն հազարաւոր երեխանց ու կանանց, ծերոց ու տղամարդկանց անխնայ կոտորումն, վնասումն և այրումն, միմիայն յայտնի անձինքներէն, որոնք գիւղի ու երկրի իշխաններ կը կազմեն… Աւելացնենք սոցա վրայ և հետևեալ յայտնի 25 գիւղերի բոլորովին այրումն ու տապալում. Ճէնըք, Սէմալ, Կլէկյուզան, Ալիանց, Կըլէկկըլըման, Խլհովիտ. Բաճմտան, Հեղին, Կամբըրնին, Կրեմուրի, Խտան, Խիան գաւառի Մազրէն, Աղբի, Նըգարդ, Չորեր, Սպղանք, Յարթք, Տալուորիկ, Հօսնուտ, Փուրխ, Տուալինք, Հլողենք, Հազմաք, Բերմ և Մազրէն, իսկ 11 գիւղերին ևս ոմանց կէս և ոմանց ևս յայտնի գիւղապետների ու քահանայից տներ են վառուած ու քանդուած: Հայա՜… այս կերպ վերջաւորութիւն ու եղանակ միայն կարողացաւ սրտազովութիւն պատճառել այն բռնակալին, որ դարերէ հետէ կաթնտու կովի նման կթեր վայելեր ու ապրեցրեր է իւրայիններ…

Իփիկրատէս:

Վանքը երբեմն կը կառավարուէր մի տգէտ, գռեհիկ և «խնջիկ-պնջիկ» գործառնութեանց կատարեալ մարմնացումն ներկայանող մի անարժան հոգևորականէ։ Միաբանութեան մէջ աչքի կը զարնէին միայն երկու կին-տնտեսներ, որոց էր համարեա յանձնուած վանքի ելք ու մուտք։

Եկեղեցական արարողութիւն ու ծէս կատարելը կախուած էր հայր սուրբի քմաց ու բարեհաճեցողութեանը. իսկ սրբազան «արարողութեան» կատարուած դէպքում, ըստ ժողովրդական առածի՝ «ինքը կը զարկէր, ինքը կը խաղար», որովհետև ոչ տիրացու և ոչ ժամասաց ունէր։

Այս միևնոյն և համարեա աւելի վատ վիճակի ու կորստեան անդունդին են մատնուած այսօր այն միւս վանքեր, որոնք այժմ կը գտնուին Բաղէշու, Կարճկէի, Ախլաթի և սոցա դրացի գաւառների մէջ։

Նոցա կեանքով ու գոյքով, զբաղմունքով ու գործառնութեամբ հետաքրքրող հարցնող ոչ ոք չկայ այսօր՝ սկսեալ Պոլսոյ Պատրիարքէն մինչև տեղային Նահանգի վիճակաւոր առաջնորդ։

Այս մեռելային անպատուաբեր դրութիւնը մինչև երբ պիտի շարունակուի՝ ոչ ոք գիտէ գուցէ, որպէս կը թուի մեզ, երբ փոշիանան աշխարհէս նոցա աճիւններ, որպէս զի այդ դէպքում աւելի յարմարուի այն մարգարէական ասացուած՝ «եղէ ես որպէս բու յաւերակի տքնեցայ», չնայած որ այսօր աւերակ ու աւերակ են, և աւերակէն ևս աւելի վատ։

Կեօրլուայ գաւառակի ներկայ կացութեան մասին կը խոստանամ վերադառնալ մի այլ անգամ։

[illegible]

Դ. ԶՕՐԱԲԱՆԱԿԻՆ հրամանատար Զէքի փաշայի շնորհեալ Իմթիազ պատուանշանն և նոյն զօրաբանակի հեծելազօրաց համար պատրաստուած դրօշները յանձնելու պաշտօն ունեցող կայս. թիկնապահ Վէհպի փաշա Երզինկեան ժամաներ է։ Հետևակ և հեծեալ զօրաց վաշտեր Երզինկեանէն երկու ժամ հեռաւորութեամբ տեղ մը ընդ առաջ գացեր են Վէհպի փաշային, որ պաշտօնական համազգեստ կը կրէր և իրեն հետ բերած դրօշներէ մին պարզած էր։ Հոն թափոր մը կազմուելով մինչև Երզինկեան գացեր են։ Բազմաթիւ ժողովուրդ և դպրոցական աշակերտներ «Բատիշահըմ չօք եաշա» գոչեր են։ Թափորը ուղղակի հրամանատար Զէքի փաշայի բնակարանին առջև գացեր է և հոն ընդունուեր է հրամանատարին և բոլոր սպայից ու քաղաքային պաշտօնեաներու կողմէ։ Միւֆթին հանդիսաւոր բարեմաղթութիւններ ըրեր է վասն կենաց Վեհ. Սուլթանին։ Թափորը՝ հեծելազօրաց զօրանոցը երթալով՝ հոն տեղի ունեցեր է դրօշներու յանձնումը։ Յետոյ Վէհպի փաշա նորէն հրամանատարին պաշտօնատունն երթալով, հոն՝ ի ներկայութեան զինուորական ու քաղաքային պաշտօնէից՝ Վէհպի փաշա նախ Զէքի փաշայի հաղորդեր է Վեհ. Սուլթանի կայս. բարևներն և յետոյ Իմթիազի պատուանշանը կախեր է Զէքի փաշայի կուրծքէն։ Բոլոր ներկայք իրենց շնորհաւորութիւնները մատուցանելէ յետոյ պատուասիրուեր են։ Հանդէսն աւարտեր է հանդիսաւոր բարեմաղթութիւններով վասն կենաց Վեհ. Սուլթանին։

ՔՈԼԵՐԱ. Քոլերան երևան ելած է Վանի նահանգի մէջ։ Ադըլճէվազի մէջ, դեկտեմբեր 6-էն 7, բռնուեր են 2 հոգի և մեռեր են 2 հոգի։

—Ատալիայի մէջ, դեկտեմբեր 8-էն 9, բռնուեր են 6 հոգի ու մեռեր են 7 հոգի։

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՃԱՓՈՆԻԱ ԵՒ ՉԻՆԱՍՏԱՆ.—Ճափոնական կառավարութիւնը յայտարարում է թէ սուտ է չինական լրագրների այն լուրը իբր թէ Չինացիք և Ճափոնացիք խաղաղութեան դաշնակցութիւն են կապում եւրոպացիների դէմ։ Ճափոնական կառավարութիւնն ուղղակի յայտնում է որ նա հաւատ չէ ընծայում Չինաստանին։ «Մենք չենք կարող հաւատալ չինացիներին —ասում է «Ասահի Շիմբուն» լրագիրը—նրանք ցանկանում են մեզ խաբել և խաբէութեամբ դուրս գալ այն կրիտիքական դրութիւնից, որի մէջ մենք ձգել ենք նրանց։ Ճափոնիան մեղադրում է Չինաստանին և ասում է որ նրա նենգութիւնից, բթամտութիւնից և տգիտութիւնից ծագեց պատերազմը և այժմ պէտք է լաւ պատժել նրան, որպէս զի նա ուրիշ անգամ այդպիսի յամառութիւն չանի։

«ԱՐՁԱԳԱՆՔԻ»

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ

Դեկտեմբերի 25 ից.

ՍՕՖԻԱ.—Ցանկովը ողջունեց հազարաւոր բարեկամներին Սլիւնեցում, ուր նրան ջերմ ընդունելութիւն ցոյց տուին։ Պատասխանելով իրեն ներկայացրած ուղերձին, Ցանկովն ասաց, որ բուլղարական ազգը կառաջադիմէ միայն Ռուսիայի հովանաւորութեան տակ, ուստի պարտքը հրամայում է իւրաքանչիւր բուլղարացու աշխատել հաշտութեան գործի համար։

ՓԱՐԻԶ.—Կապիտան Դրէյֆուսին իւր աստիճաններից զրկելու գործողութիւնը տեղի ունեցաւ երեկ առաւօտեան զինուորական ուսումնարանի բակում, շարքով կանգնած գրքերի առաջ։ Երբ աւագ ունտերօֆիցերը մօտեցաւ Դրէյֆուսին, որպէս զի պոկէ նրա ուսադիրները և սուրը կոտրէ, Դրէյֆուսը բացականչեց. «Երդվում եմ, որ ես մեղաւոր չեմ, կեցցէ Ֆրանսիան»։ Փողոցում հաւաքուած ամբոխը, իմանալով որ Դրէյֆուսն իւր անմեղութեան մասին է խօսում, պատասխանեց շուացնելով և աղաղակելով. «Մահ դաւաճանին»։ Այնուհետև Դրէյֆուսին անցկացրին զօրքերի շարքի առաջով։ Լրագրողների մօտով անցնելիս Դրէյֆուսը բացականչեց. «Ասացէ՛ք ամբողջ Ֆրանսիային, որ ես մեղաւոր չեմ։

Պահեստի մի քանի սպաներ պատասխանեցին աղաղակելով. «Կորչի՛ Յուդան, լռի՛ր, դաւաճան»։ Դրէյֆուսը շուռ եկաւ նրանց կողմը սպառնալից կերպով, բայց պահնորդ ռըմբաձիգները հեռացրին նրան։ Դէֆիլէն վերջացաւ առանց ուրիշ պատահարների։

Այսօր ձերբակալուած է «Nation» ի նախկին խմբագիր Սուրվիլիօնը, որ մեղադրվում է հարաւային երկաթուղիների ընկերութեան դէմ շանտաժութիւն անելու համար։

Խմբագիր-Հրատարակիչ՝
ԱԲԳԱՐ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ

(Կուկիա, Վօրօնցովի արձանի հանդէպ)

Հիւանդներին ընդունում են ամեն օր, բացի կիւրակի օրերից.

ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ՝

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան սիֆիլիսի և վեներական հիւանդութիւնների։

Կ. Մ. ՉԻԿՈՎԱՆԻ—9—10 ժ. աչքի և նեարդային հ.

Դ. Գ. ՐՈՒԴԿՈՎՍԿԻ—10—11 ժամը ներքին, երեխայոց և կանանց հ.

Կին-բժիշկ ՏՈՒՐԲՈՎԻՉ—11—12 ժ. կանանց հ.

Ի. Ֆ. ՊՐՕՏԱՍԵՎԻՉ—12—1 ժ. ականջի, կոկորդի, քթի և կրծքի հ.

Ա. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—1—$1\frac{1}{2}$, ներքին և երեխայոց հ.

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ՝

Ա. Գ. ԳՈՒՐԿՕ—6—7 ժ. Սիֆիլիսի, մէզի ու սեռական օրգանների հ.

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—7—$7\frac{1}{2}$ ժ.

Ե. Ի. ՖՐԱՆՑԻՈՒՍ—7—$7\frac{1}{2}$ ականջի, կոկորդի և քթի ու նեարդային հ. երկուշաբթի, չորեքշաբթի և ուրբաթ.

Ա. Գ. ԳՈՒՐԿՕ քիմի-խոշորացուցական հետազօտութիւն է անում մէզի, խխի, արեան, կաթի և այլն։

Վճար 50 կ.. համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին.

Հիւանդանոցումը ընդունւում են և ՆԻՇԵՐՕԹԻԿ ՀԻՒԱՆԴՆԵՐ.

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
Բժշկապետ Նաւասարդեան.

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԸՆԴՈՒՆԱՐԱՆ

ԲԺՇԿ. ԴՕԿՏՕՐ
ԱՒԵՏԻՔ ԲԱԲԱՅԵԱՆԻ
Սօլօլակ, Սերգիեվսկի փողոց № 14

Բացի դեղերից գործադրվում են նաև զանազան տեսակ ՋՐԱԲՈՒԺԱԿԱՆ, ԵԼԵՔՏՐԱԲՈՒԺԱԿԱՆ և այլ ֆիզիքական մեթօդներ։

ՆԵՐՔԻՆ և ՆԵԱՐԴԵԱՅԻՆ ՀԻՒԱՆԴՆԵՐ ընդունվում են ամեն օր (բացի կիւրակի և տօն օրերից)

$12\frac{1}{2}$—$1\frac{1}{2}$ ժ. ցերեկը	կինարմատներ և երեխաներ
$1\frac{1}{2}$—2-ը ժ. ցերեկը և 7-ին մօտ երեկոյեան	տղամարդիկ։

Ընդունարանում գտնվում են որոշեալ ժամերում մանկաբարձ — մասսաժ անող կին և մասսաժիստ պարոն։

ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

(Մուխրանեան փ., տ. Կուզանեանի, № 15. հիմնել են Թիֆլիզի քաղաքացիները երթևեկ հիւանդների համար 1866 թ. ապրիլի 4-ի յիշատակին)։

Հիւանդների ընդունելութիւն ամեն օր, բացի կիրակի օրերից, ձմեռն առաւօտեան ժամը 9—1, ամառը (յունիսի, յուլիսի և օգոստոսին) առաւ. ժամը 8—12.

Վ. Մ. [illegible] — ներքին, երեխանց և ջղային հիւ. ժամը $10\frac{1}{2}$—12 ամեն. օր։

Կ. Ա. [illegible]—ներքին և երեխանց, ժ. $10\frac{1}{2}$—12 ամեն օր։

Գ. Գ. Գուլգուլեանց—խիրուրգ. և մէզի անդ. ժ. 11—12 ամեն օր։

Ս. Ն. Լեւին—խիրուրգ. և մէզի անդ. ժ. 11—12 ամեն օր։

Մ. Ա. Միրզոեան—ներքին և վեներական, ժ. 12—1 (երկ. չոր. և շաբ. օր.)

Ա. Գ. [illegible]—ականջի, կոկորդի և քթի, ժ. 9—10 ամեն օր, բացի հինգշաբթի օրուանից։

Կին-բժ. Մ. Ա. Խոճայեան—կանանց ժ. 9—11 ամեն օր։

Ն. Գ. [illegible] — ներքին և երեխանց, ժամը 12—1 ամեն օր։

Կին-բժ. Լ. Ե. [illegible]—կանանց, ժամը 11—12 ամեն օր։

Ե. Ա. [illegible]—ներքին, երեխանց և ատամի, ժամը 9—10 ամեն օր։

Մ. Ա. [illegible]—ներքին և ջղային, ժամը 11—12 ամեն օր։

Գ. Ն. Ստեփանեան—ներքին, մէզի անդ. և վեներական, ժամը 11—12 ամեն օր։

Գ. Ա. Թարխանեան — ներքին և խիրուրգ., ժ. 11—12 ամեն օր։

Կին-բժ. Ս. Ա. Շմիդտ—աչքի և կանանց, ժամը 11—12 ամեն օր։

Ատամնաբոյժ Ա. Օ. [illegible]—ատամներ, ժամը 10—11 ամեն օր։

Կոնսուլտացիոնը երեքշաբթի և ուրբաթ օրերը ժ. 12—1. Ծաղկի պատուաստումն—չորեքշաբթի և շաբաթ օրերը, ժամը 9—1։

ՀԱՒԼԱԲԱՐԻ ԲԱԺԱՆՄՈՒՆՔ

(Կախէթինսկայա փ., տ. Տէրտէրեանի)

Մ. Ա. Քալանթարեան—ժամը 11—12 ամեն օր։

Կին-բժ. Մ. Ա. Խոճայեան—կանանց, ժ. 11—12 երեքշաբթի և ուրբաթ օրերը։

ԽԱՐՓՈՒԽԻ ԲԱԺԱՆՄՈՒՆՔ

(Բաննիա վորոտա, տ. Էնֆիաճեանի)

Գ. Բ. Տէր-[illegible]—ժամը 11—12 ամեն օր։

Կին-բժ. Մ. Ա. Խոճայեան—կանանց, ժ. 11—1 երեքշաբթի և ուրբաթ օրերը։

Ծանօթութիւն.—Չքաւոր անձերին բժշկական խորհուրդ և դեղեր տրւում են ձրի։

Քաղաքային բուժարանի կառավարիչ՝—
Գ. ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

ՓՕՍՏԱՅԻՆ ԵՐԹԵՒԵԿՈՒԹԻՒՆԸ ՎՐԱՑ ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՎ

Թիֆլիզից՝ հինգ հոգու տեղ ունեցող կառքը ուղևորվում է առաւօտեան 7 ժամին, գիշերում է Մլէթի կայարանում, Վլադիկավկազ է հասնում հետևեալ օրը ժամը 7-ին երեկոյեան։

Հինգ հոգու տեղ ունեցող կառքը դարձեալ ուղևորվում է առաւօտեան 9 ժամին, գիշերում է Պասանաուր կայարանում, հասնում է Վլադիկավկազ հետևեալ օրը ժամը 9 և 50 րոպ.-ին երեկոյեան։

Վեց հոգու տեղ ունեցող հանրակառքը (օմնիբուս) ուղևորվում է կէսօրից յետոյ ժամը 3-ին և առանց գիշերելու տեղ է հասնում Վլադիկավկազ հետևեալ օրը ժամը 9 և 50 րոպէին երեկոյեան.

Վեց հոգու տեղ ունեցող հանրակառքը (օմնիբուս) դարձեալ ուղևորվում է ճաշից յետոյ 5 ժամին և առանց գիշերելու հասնում է Վլադիկավկազ հետևեալ օրը 6 ժամին 50 րոպ. երեկոյեան։

Վլադիկավկազից՝ հինգ հոգու տեղ ունեցող կառքը ուղևորվում է առաւօտեան ժամը 7-ին, գիշերում է Մլէթի կայարանում, Թիֆլիզ է հասնում հետևեալ օրը ժամը 7-ին 25 րոպ. երեկոյեան.

Հինգ հոգու տեղ ունեցող կառքը դարձեալ ուղարկվում է առաւօտեան ժամը 9-ին, գիշերում է Գուդաուր կայարանում, հասնում է Թիֆլիզ հետևեալ օրը ժամը 9-ին երեկոյեան։

Վեց հոգու տեղ ունեցող հանրակառքը (օմնիբուս) ուղևորվում է կէսօրից յետոյ ժամը 3-ին և առանց գիշերելու հասնում է Թիֆլիզ հետևեալ օրը ժամի 6-ին և 40 րոպէին երեկոյեան։

Վեց հոգու տեղ ունեցող հանրակառքը (օմնիբուս) դարձեալ ուղևորվում է ճաշից յետոյ ժամը 5-ին և առանց գիշերելու հասնում է Թիֆլիզ հետևեալ օրը 8 ժամին 26 րոպէին երեկոյեան։

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

Մարդատար գնացքը Թիֆլիզից Բաթում դուրս է գնում առաւօտեան ժ. 9-ին 30 ր. և Բաթում հասնում է երեկոյեան ժ. 9-ին 45 ր.։

Փոստային գնացքը Թիֆլիզից Բագու դուրս է գնում ցերեկուայ ժ. 1-ին 10 ր. և հասնում է Բագու առաւօտեան 7 ժ. 30 ր.։

Փոստային գնացքը Թիֆլիզից Բաթում դուրս է գնում երեկոյեան ժ. 6-ին 50 ր և Բաթում հասնում է առաւօտեան ժ. 8-ին 15 ր.։

Մարդատար գնացքը Բաթումից Թիֆլիզ դուրս է գալիս առաւօտեան ժ. 9-ին 40 ր. և Թիֆլիզ հասնում է երեկոյեան ժ. 9-ին 55 ր.։

Փոստային գնացքը Բաթումից Թիֆլիզ դուրս է գնում գիշերուայ ժ. 11-ին 20 ր. Թիֆլիզ է հասնում ցերեկուայ ժ. և 12-ին 25 ր.։

Փոստային գնացքը Բագուից Թիֆլիզ դուրս է գալիս գիշերուայ ժ. 11-ին 5 ր. և Թիֆլիզ հասնում է ցերեկուայ ժ. 5-ին 50 ր.։

Ամառուան գնացքը Թիֆլիզից Միխայլով դուրս է գնում ճաշից յետոյ 3 ժամին և հասնում է Միխայլովօ երեկոյեան 7 ժ. 15 ր.։

ՌՈՒՍԱՑ ՇՈԳԵՆԱՒԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Ամեն շաբաթ շոգենաւերի երթևեկութիւն Բաթումի, Օդեսայի եւ Կ. Պոլսի միջեւ։

Բաթումից դուրս է գնում.

Շաբաթ օրերը (լոյս կիրակի գիշերուայ 2 ժ.) շրջանառու ընթացքով բոլոր նաւահանգիստները։

Կիրակի օրերը, գիշերուայ ժամը $11\frac{1}{2}$-ին, խուճապ ընթացքով Եալտայի և Սևաստոպոլի վրայով։

Երեքշաբթի օրերը լոյս չորեքշաբթի գիշերուայ ժամը 2-ին) շրջանառու ընթացքով բոլոր նաւահանգիստները։

Միխայլովոյից Թիֆլիզ՝ դուրս է գալիս գիշերուայ 1 ժ. 30 րոպէին և հասնում է Թիֆլիզ առաւօտեան 8 ժ. 15 ր.

Ապրանքա-մարդատար գնացքը Թիֆլիզից Գանձակ դուրս է գնում երեկոյեան 7 ժամին 27 ր., հասնում է Գանձակ 7 ժ. 35 ր. առաւօտեան։

Գանձակից Թիֆլիզ դուրս է գալիս երեկոյեան 6 ժ., հասնում առաւօտեան 7 ժ. 40 րոպէին։

Հինգշաբթի օրերը ցերեկուայ ժամը 12-ին ուղիղ ընթացքով Նովօրոսիյսկի և Կերչի վրայով։

Կ. Պոլիս երկու շաբաթը մէկ անգամ երեկոյեան ժամը 7-ին։

Բաթում է հասնում.

Ուրբաթ օրերը երեկոյեան, շրջանառու ընթացքով բոլոր նաւահանգիստների վրայով։

Ուրբաթ օրերը առաւօտեան, խճուղու ընթացքով Սևաստոպոլի վրայով։

Երկուշաբթի օրերը երեկոյեան շրջանառու ընթացքով բոլոր նաւահանգիստների վրայով։

Չորեքշաբթի օրերը առաւօտեան ուղիղ ընթացքով Նովօրոսիյսկի և Կերչի վրայով։

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Իմ աշխատութիւնները.

1) «Թուաբանական խնդիրներ», I մ. 30 կ.
2) » » II մ 35 կ.
3) «Բնախօսութիւն» Ֆօսթէրի, տարրական դասընթացք. գ. 50 կ.
4) «Դաստիարակչական խորհուրդներ» — ուսուցչաց համար, (համառօտ ուղեցոյց և ընդարձակ ծրագիր). գ. 30 կ.

Վաճառւում են կենդրոնական գրավաճառանոցում։

10—9) [illegible]

Յունուարից տպագրուելու է

«ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺՈՒԹԵԱՆ»

(մօտ 400 եր.)

[illegible]

Աշխ. ԳՐԻԳՈՐԻՍ ԵՐԶՆԿԵԱՆՑԻ

Գինն է 50 կոպ, գինի տպագրութեան կրկնապատկուելու է։

Այդ գիրքն ունենալ ցանկացողները կարող են գրել «կենդրոնական գրավաճառանոց» կամ աշխատասիրողին։

ԳՐԱՍԵՆԵԱԿԻ ԵՒ ՊԱՀԵՍՏԻ ՀՆՈՒԱԽՍ № 77 ՎԱՃԱՌԱՆՈՑԻ ՀՆՈՒԱԽՍ № 64

ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԱԾ

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ ԳԵՂԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ

ԹՖԼԻԶՈՒՄ ԵՒ ԲԱԳՈՒՈՒՄ

ՏՕՆԱԾԱՌԻ ԶԱՐԴԱՐԱՆՔՆԵՐ

Ստացուած է մեծ ընտրութեամբ բազմաթիւ շքեղ զարդարանքեր տօնածառի համար. նոյնպէս այրուող թելեր, պառաֆինի մոմեր, տեսակ-տեսակ մոմակալներ, գոյնզգոյն լապտերներ ու ճայթուկներ։ [illegible] օդեկալոն, օծանելի իւղ (պոմադա), սապոններ, անուշահոտ ջրեր՝ կշռով և գեղեցիկ, տեսակ-տեսակ արուակներով, արտասահմանեան և ռուսական առևտրական տներից մեծ քանակութեամբ և ընտրութեամբ։

ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐ

Ամուսնացած, աշխատանքի ընդունակ զաւակներով, կարող են լաւ վարձ և յարատև պարապմունք գտնել ԵՂԲ. ԳՕԼԴԼԻՍՏՆԵՐԻ Լուցկիների գործարանում։ Դիմել գործարանը, Վերայի ետևից Դիդուբէի հանդէպ, պ. կառավարչին։ (30—29)

ՆՈՐ ՖՕՆՕԳՐԱՖ

ԱՐԾՐՈՒՆԻՆԵՐԻ ՆԱԽԿԻՆ ՔԱՐՎԱՆՍԱՐԱՅՈՒՄ № 111

Պատիւ ունիմ ծանուցանել արգոյ հասարակութեան թէ Ամերիկայէն բերած եմ մեծահամբաւ հնարագէտ պ. ԷԴԻՍՕՆԻ նշանաւոր գիւտերէն **ՖՕՆՕԳՐԱՖԻ** կատարելագործութիւնը, որով ցանկացողք կրնան լսել [illegible] նշանաւոր երգիչներու երգերն ու նուագներն, նաև 12 րոպէի մէջ իրանց իսկական ձայներն ու խօսքերը։

Յաճախորդ կ'ընդունուի ամեն օր առաւօտեան ժամը 10—2, իսկ երեկոյեան՝ 3 - 9. 9-րդ ժամէն վերջ ընտանեկան շրջաններում մասնաւոր (գոնսէս) կը դրուի՝ առանձին վճարքով և ուր կը բացատրուին մեքենայի ամբողջ հետաքրքրական գործողութիւնք։ Մուտքն արժէ 20 կոպէկ, իւրաքանչիւր անհատ կրնայ միայն լսել երկու եղանակի ձայներ. 2 մարդ՝ 2 եղանակ, 3 մարդ՝ 3 եղանակ, 4 մարդ՝ 4 եղանակ, 5 մարդ՝ 6 եղանակ, 6 մարդ՝ 7 եղանակ և այսպէս կը բարձրանայ մինչև 12—15 երգ-նուագների ձայներ ու եղանակներ։

4—3 Հայրապետ Ճգնաւորեան։

ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

Օ. ԶԻԲԵՐՏԻ

(№ 7, Դվօրցովայա փողոց, տ. Սարաջևի, № 7)

ՍՏԱՑՈՒԱԾ ԵՆ ՄԵԾ ՔԱՆԱԿՈՒԹԵԱՄԲ

ԻՍԿԱԿԱՆ
ՃԱՊՈՆԱԿԱՆ
ՇԷՆՔԻ
ԻՐԵՂԷՆՆԵՐ

ԱԼԲՕՄՆԵՐ,
ԻՐԵՂԷՆՆԵՐ
ՓՂՈՍԿՐԻՑ, ԿԱՇՈՒՑ
ԵՒ
ՄԵԼԽԻՕՐԻՑ
(150—92)

„ՎԻԵՆՆԱՅԻ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ“

(Вѣнскій Магазинъ)

Ա. Խուդավերդեանի

Գօլօվինսկի պրօսպ. վրայ, առ. գիմնազ. հանդէպ, Մղեվանիի տանը։

ՍՏԱՑԵԼ ԵՆՔ

ՏՂԱՄԱՐԴԿԱՆՑ և ԵՐԵԽԱՅՈՑ

ՊԱՏՐԱՍՏԻ ՀԱԳՈՒՍՏՆԵՐԻ

ՄԵԾ ՔԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ձմեռային և աշնանային սեզօնների համար։ Գները այս տարի անհամեմատ աւելի աժան, քան անցեալ տարիները. ծախում ենք ԱՌԱՆՑ ՍԱԿԱՐԿՈՒԹԵԱՆ (безъ запроса)։ (25—16)

ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

ՍՏԱՆԻՍԼԱՎ ՉԱՐԱԽՉԻԱՆՈՎԻ

Articles de Paris et Nouveautées. Stanislav Charakchianoff

Maison fondée en 1870

(Դվօրցովայա փողոց, շտաբի հանդէպը)

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ ՆՈՐԱՁԵՒ ԵՒ ԳԱԼԱՆՏԵՐԵԱՅԻ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐ.—

ԿՕՐՍԵՏՆԵՐ 2 ռ. 50 կ.-ից սկսած։ ԳԼԽԱՐԿՆԵՐ տղամարդկանց համար։ ԱՆՈՒՇԱՀՈՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ—անուշաբոյր օծանելիք՝ գլխաւոր գործարաններից։ Ձեռնոցներ, գուլպաներ, հովանոցներ, ծաղիկներ, հովհարներ, ալբոմներ, նեսեսէրներ, պորտ-մօնէ։ Բիւրեղեայ, յաղճապակեայ զարդարանքի իրեղէններ։ Շքեղ իրեր ընծաների համար, խաղալիք և տիկնիկներ։

Օտարաքաղաքացոց պատուէրները կատարվում են ամենայն ճշգրտութեամբ։ (100—55)

Дозволено цензурою Тифлисъ 27-го Декабря, 1894 года.
Տպարան Յ. Մարտիրոսեանցի
Типографія И. Мартиросіанца, на Орбел. ул., № 1—2